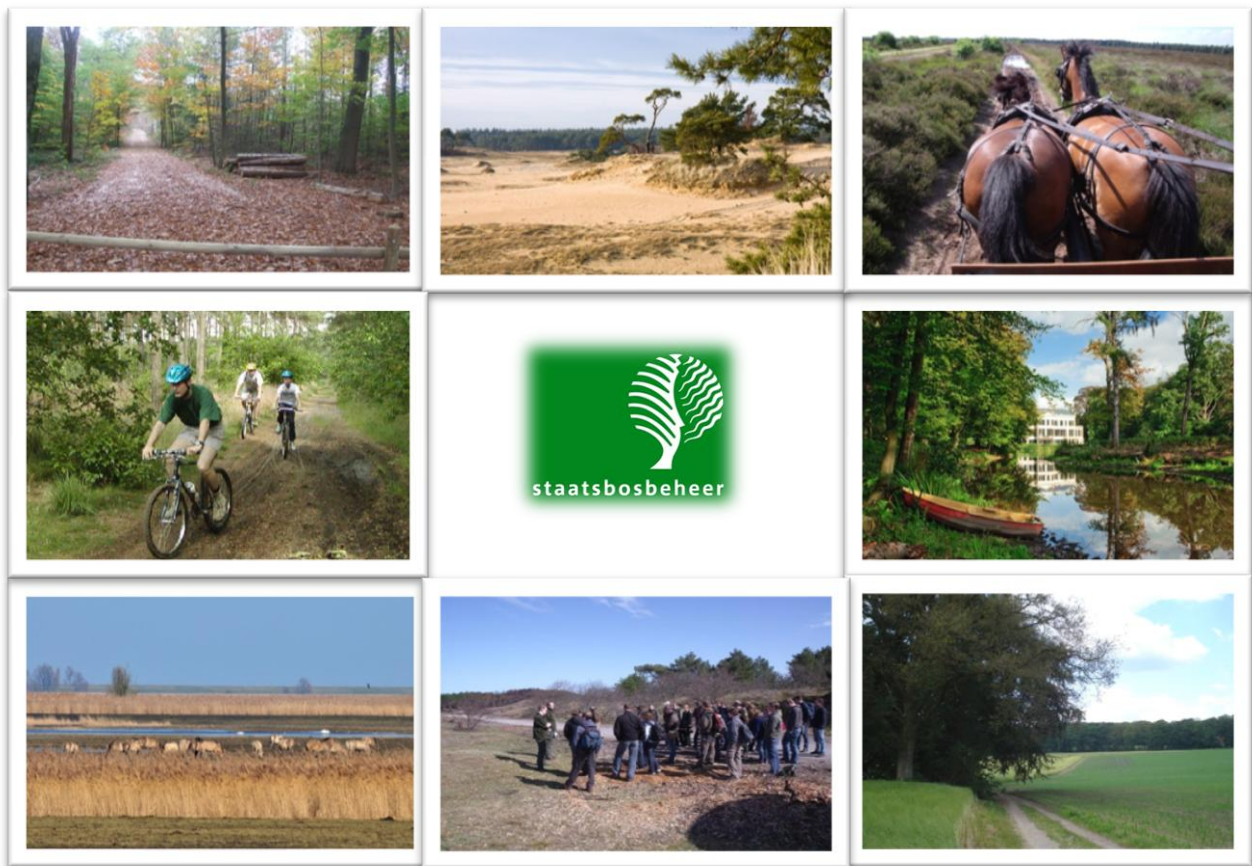

A PLACE FOR EVERYTHING AND EVERYTHING IN IT'S PLACE

EEN DISCOURSANALYSE NAAR DE VERANDERENDE
POSITIE VAN RECREATIE BIJ STAATSBOSBEHEER

S.E. (Stephanie) Schuurman

Juni 2010

A PLACE FOR EVERYTHING AND EVERYTHING IN IT'S PLACE: EEN DISCOURSANALYSE NAAR DE VERANDERENDE POSITIE VAN RECREATIE BIJ STAATSBOSBEHEER

MSc Thesis Social-spatial Analysis

SAL-80433

S. E. (Stephanie) Schuurman
Registratienummer: 850623-755-020

Afstudeervak begeleiders:

Dr. R. B. M. (Ramona) van Marwijk
Dr. Ir. M. (Martijn) Duineveld

Wageningen University
MSc Leisure, Tourism and Environment
Social-spatial Analysis Group

Wageningen, Juni 2010

The world we know is not this ultimately simple configuration where events are reduced to accentuate their essential traits, their final meaning, or their initial and final value. On the contrary, it is a profusion of entangled events.

- Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy, History"

WOORD VOORAF

Voor u ligt het resultaat van een zes maanden durend afstudeeronderzoek dat is uitgevoerd ter afronding van de MSc Leisure, Tourism and Environment bij de leerstoelgroep Sociaal Ruimtelijke Analyse aan de Wageningen Universiteit.

Het onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Staatsbosbeheer. Waar ik gedurende de eerste helft van 2010 mee mocht kijken met verschillende (recreatie)medewerkers om op deze wijze de benodigde data voor mijn onderzoek te kunnen verzamelen. Gedurende de loop van mijn onderzoek heb ik ook gebruik mogen maken van een werkplek in Driebergen. Ik ben Staatsbosbeheer erg dankbaar voor alle verleende medewerking.

De totstandkoming van dit rapport was niet mogelijk geweest zonder de begeleiding en hulp van verschillende personen. In het bijzonder wil ik Ramona van Marwijk en Martijn Duineveld, Wageningen Universiteit, bedanken voor hun waardevolle commentaar en begeleiding. Verder wil ik ook Marloes Bernds en Jan Blok, recreatiemedewerkers op het hoofdkantoor van Staatsbosbeheer, bedanken voor de ondersteuning en begeleiding gedurende de totstandkoming van dit rapport.

Tot slot wil ik een ieder bedanken die ik tijdens dit onderzoek geraadpleegd heb en die zich beschikbaar hebben gesteld voor interviews en vraaggesprekken. Ik heb de afgelopen maanden, mede dankzij hun enthousiasme en bereidwilligheid, met zeer veel plezier aan dit onderzoek gewerkt.

Aan dit onderzoek kunnen geen rechten ontleend worden. De conclusies zijn voor rekening van de schrijver en gebaseerd op de informatie die op moment van schrijven voorradig was.

Stephanie Schuurman
Wageningen, Juni 2010

SAMENVATTING

AANLEIDING

Bij de oprichting van Staatsbosbeheer in 1899, was het beheren van staatsbossen en het aanleggen van nieuwe bossen de hoofdtaak. In de loop van de twintigste eeuw kwamen daar natuurbescherming, landschapsontwikkeling, recreatie, cultuurhistorie en groene gebiedsontwikkeling bij. Staatsbosbeheer beheert in Nederland inmiddels zo'n 250 000 ha natuur (Staatsbosbeheer, 2010). Als publieke organisatie werkt Staatsbosbeheer in opdracht van ruim 16 miljoen mensen, de Nederlandse bevolking. De relatie mens natuur neemt binnen Staatsbosbeheer een prominente positie in, dit is ook te zien in de kerntaken waar recreatie expliciet is opgenomen. Anno 2010 maakt de positie van, en de aandacht voor, recreatie binnen Staatsbosbeheer 'nieuwe' ontwikkelingen door. Het aandachtsniveau komt tot stand door een wisselwerking tussen wensen vanuit de maatschappij en de andere taken van Staatsbosbeheer. Het constant in beweging zijnde krachtenveld van belangen binnen en buiten de organisatie heeft wel wat weg van een natuurlijk proces. Aanpassen aan de veranderende politieke en maatschappelijke omstandigheden is noodzakelijk om te overleven, wie dat niet doet verdwijnt van de agenda. In recente beleidsstukken constateert Staatsbosbeheer dat de invulling van haar rol ten aanzien van recreatie in haar gebieden verandert. De vragen wat wil Staatsbosbeheer bieden? En hoe realiseren wij deze ambities? vormen de basis voor actuele discussies.

In eerste instantie ben ik in dit onderzoek begonnen met het beantwoorden van een vraag naar een aanzet voor methodiek ontwikkeling voor recreatieve gebiedsanalyses. Gedurende de loop van het onderzoek kwam echter steeds duidelijker naar voren dat de ontwikkelingen die betrekking hebben op de recreatieve gebiedsanalyses een gevolg zijn van de veranderende positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer. Vanuit wetenschappelijk en maatschappelijk oogpunt was dit gegeven erg interessant. Aan het ontwerpen en introduceren van nieuwe methodieken was en is bij Staatsbosbeheer geen gebrek maar de rollen daarvan in de context van veranderende praktijken binnen Staatsbosbeheer zijn nog nauwelijks geproblematiseerd. Besloten werd dan ook het onderzoek breder te trekken.

DOEL EN VRAAGSTELLING

Dit onderzoek omvat een analytische studie van de ontwikkeling van recreatie (en recreatieonderzoek) bij Staatsbosbeheer. De analyse vindt plaats door het onderscheiden van discoursen. Een discours wordt in dit onderzoek opgevat als een specifieke set van ideeën, concepten en categorisering die onder invloed van de omgeving constant in beweging is. Een discours bepaalt de manier van denken en handelen van de dragers van een discours en wordt gevormd door een set van praktijken die betekenis geven aan de werkelijkheid. (Hajer, 1995) Het primaire doel van dit onderzoek is niet de waarheid (als er al zoiets als de waarheid bestaat), in dit onderzoek gaat het om bewustwording. Dit onderzoek poogt met behulp van discoursanalyse mensen aan het denken te zetten. Hieruit volgend zijn twee hoofdvraag opgesteld:

Welke discoursen kunnen binnen Staatsbosbeheer worden onderscheiden?

Wat is het effect van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discoursen op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer?

THEORETISCH KADER EN METHODE

Dit onderzoek richt zich op het analyseren van de veranderende positie van recreatie bij Staatsbosbeheer. De theoretische basis voor dit onderzoek betreft het gebruik van discoursen voor het begrijpen van de ontwikkelingen binnen Staatsbosbeheer. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de ideeën van Foucault en Hajer. Discoursanalyse is een geschikte theoretische onderzoeksbasis voor dit onderzoek omdat het

beoogt onderliggende verwachtingen te identificeren en onder meer inzicht kan geven in de verhoudingen tussen verschillende taken bij Staatsbosbeheer. Naast de discours Theorie en analyse zijn ook ideeën van Giddens, Bos en de Vries over identiteit en cultuur van een organisatie gebruikt. Discoursanalyse kent meerdere stromingen, in dit onderzoek zijn discourses benaderd vanuit het gedachtegoed van Foucault en Hajer. Hajer legt in zijn beschrijving van discours de nadruk op de inhoud van wat gezegd wordt in relatie tot de context waarin het wordt gezegd. In dit onderzoek benader ik een discours als een raamwerk, een geheel van ideeën en denkbeelden op basis waarvan in praktijken wordt gehandeld. Praktijken zijn dan vastgelegde routines en algemeen vastgestelde regels en normen. Het is voor personen niet mogelijk om lid te zijn van een discours, maar discourses vormen (onbewust) wel de structuur voor handelen. Vanuit deze optiek kunnen personen gekarakteriseerd worden als dragers van een discours. Een belangrijke rol in de relaties tussen en binnen discourses is weggelegd voor machtsverhoudingen. Macht is overal en wordt uitgeoefend vanuit verschillende punten en posities (Bos, 2007), maar macht bestaat alleen als deze wordt uitgeoefend. Het toepassen van macht, een uiting van discourses, vindt plaats in praktijken. Naast praktijken onderscheidt Hajer ook storylines als uiting van discourses. Verhalen of storylines zoals Hajer ze ook wel noemt zijn zingevingskaders, lijnen in denken die een zekere mate van structuur aanbrengen (Hajer, 2010). Storylines zijn opgemaakt uit delen van verschillende discourses en vaak zeer dynamisch. De discourses binnen Staatsbosbeheer beïnvloeden wie en wat Staatsbosbeheer is en waar zij voor staat. In dit onderzoek wordt gesteld dat de discourses (middels de verdeling van macht) bepalend zijn voor de identiteit en organisatiecultuur van Staatsbosbeheer.

Met behulp van discoursanalyse beschrijft en analyseert dit onderzoek de effecten van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer. Een belangrijke aanname bij discoursanalyse is dat gekeken moet worden naar de context waarin bepaalde uitspraken gedaan worden. Discourses worden gedeeld en komen voort uit sociale interacties, daarom is het belangrijk ook deze interacties mee te nemen in een discoursanalyse. Een goed begrip van context en krachtenveld waarin discourses ontstaan is essentieel. Als basis voor de discoursanalyse is literatuur bestudeerd en zijn interviews gedaan. Naast de interviews zijn nog verschillende tussentijds gesprekken gevoerd, veelal met een zeer informeel karakter.

CONCLUSIES

Staatsbosbeheer heeft een grote invloed gehad op de ontwikkeling van bosbouw, natuurbescherming, landschapsinrichting en recreatie in Nederland. De keuzes die, voor of door Staatsbosbeheer zijn gemaakt, zijn voor een groot deel ingegeven door de maatschappelijke ontwikkelingen in die tijd. De behoefte van de Nederlandse bevolking aan recreatiemogelijkheden en natuurbeleving hebben samen met de ontwikkeling van inzichten in natuurbeheer en natuurontwikkeling Staatsbosbeheer gevormd.

Na analyse van verschillende documenten en uit de gehouden interviews onderscheid ik drie discourses binnen Staatsbosbeheer:

- Ecocentrisch natuurdiscours
- Waardevolle landschapsdiscours
- Vraaggericht recreatiediscours

Staatsbosbeheer heeft veel te bieden op het gebied van recreatiemogelijkheden. Vele verschillende vormen van recreatie krijgen in de gebieden van Staatsbosbeheer de ruimte. Er is een discussie gaande binnen Staatsbosbeheer over de positie van recreatie. Kritische geluiden vanuit maatschappij en politiek maken het mogelijk (en noodzakelijk) om vraagtekens te zetten bij het huidige beleid. Er is een verschil

tussen formeel beleid en praktijk. Een historisch gegroeide situatie die gerelateerd is aan de vrijheden van beheerders. De lijnorganisatie lijkt niet goed te werken en men beseft dit ook. Een goede top-down sturing in de complexe organisatie ontbreekt. Afspraken met het hoofdkantoor komen traag door in het veld of andersom. Voor een vergroting van de effectiviteit van de organisatie is een versterking van de interne sturing gewenst.

De ontwikkeling van recreatie bij Staatsbosbeheer wordt door de aanwezigheid van verschillende discourses beperkt. Het *ecocentrisch natuurdiscours* is dominant en wordt door velen gedragen. De veranderaars in de organisatie, diegenen die sterk worden beïnvloed door een ander discours, hebben het moeilijk om tegen de stroom in te worstelen. Als gevolg van de aanwezige discourses worden kansen op het gebied van recreatie gemist. Denken buiten de gebaande paden komt weinig voor. De creativiteit heeft vaak te leiden onder de grote werkdruk.

Op het hoofdkantoor waar het beleid wordt gemaakt en het geld wordt verdeeld, resulteert de dominantie door het *ecocentrisch natuurdiscours* in beperkte aandacht voor recreatie. In het veld zien we dat het *ecocentrisch natuurdiscours* ervoor zorgt dat recreatie vanuit een natuurspectief wordt benaderd. Dit leidt tot situaties waarbij voor recreatie vaak kansen worden gemist. Bij veel medewerkers ontbreekt een 'sensor' voor het signaleren van recreatiekansen. Terwijl de 'sensor' voor het signaleren van natuurskansen volop aanwezig is.

Doel van dit onderzoek is bewustwording. Dit onderzoek poogt met behulp van discoursanalyse mensen aan het denken te zetten. Een nieuwe verschuiving in de praktijken, met als gevolg een verandering in de discourses, lijkt op handen maar daarvoor is wel een verandering in de organisatiecultuur nodig.

AANBEVELINGEN

Er wordt binnen Staatsbosbeheer nog veel zelfstandig geopereerd, een meer interdisciplinaire aanpak is wenselijk. Een interdisciplinaire aanpak en integratie van kennis maken pas kans van slagen wanneer iedereen van een gedeeld begrippenkader uitgaat. Er moet gezocht worden naar een balans tussen de verschillende taken van Staatsbosbeheer die zichtbaar is daar waar het telt, in het veld.

Staatsbosbeheer is een terreinbeherende organisatie met hart voor natuur en mens. Wanneer Staatsbosbeheer de huidige kerntaken wil uitvoeren op het niveau waarop ze in het formele beleid zijn geformuleerd dan lijkt een cultuurverandering binnen de organisatie noodzakelijk. Recreatie moet onderdeel worden van het denkpatroon van alle medewerkers. Om dit te bereiken moet recreatie worden uitgedragen in daden, wat recreatie bij Staatsbosbeheer inhoudt moet zichtbaar en vooral tastbaar worden voor alle medewerkers.

Als terreinbeheerder is de essentie van het werk nog steeds het natuurbeheer, natuurlijk kan die natuur beleefbaar worden gemaakt. Het is zaak om eens goed te reflecteren op dat waar je krachten liggen en daar waar je kwetsbaar bent. Een stap terug naar de basis kan wel eens heel belangrijk gaan blijken voor de toekomst van de organisatie.

Om meer aansluiting te creëren tussen de recreatieafdeling en beheerders in het veld is meer mankracht nodig. Op dit moment kunnen recreatiemedewerkers te weinig in het veld zijn, daar waar ze juist het verschil kunnen maken. Management en recreatiecluster zijn het er over eens dat wanneer het initiatief niet vanuit de recreatiemedewerkers komt ontwikkelingen in de recreatiepoot maar nauwelijks van de grond komen. Het management geeft aan dat de recreatiemedewerkers meer druk moeten uitoefenen naar boven. Werken aan het bewust maken van collega's van de gevolgen van de huidige positionering van recreatie binnen de organisatie lijkt echter een effectiever middel.

BESLUIT

Het *ecocentrisch natuurdiscours* is het dominante discours binnen Staatsbosbeheer is. Geconstateerd werd dat dit gevolgen heeft voor de positie van recreatie en de mogelijkheden om de positie van recreatie te versterken. Om recreatie als onderdeel van Staatsbosbeheer zeker te stellen voor de toekomst is een verandering in organisatiecultuur noodzakelijk. Wat recreatie binnen Staatsbosbeheer betekent zal niet alleen moeten worden gedragen door recreatiemedewerkers, maar ook juist zichtbaar moeten worden gemaakt in het veld. Op de vraag: Wie is Staatsbosbeheer en wat doet Staatsbosbeheer voor de recreant? zou iedere 'staatsbosbeheerder' van directeur tot boswachter een eenduidig antwoord moeten kunnen geven.

SUMMARY

At the establishment of Staatsbosbeheer (the Dutch State Forestry) in 1899 the management and development of the states forests has been the main goal. During the 20th century nature protection, recreation, area development and cultural history were added to the tasks of Staatsbosbeheer. Currently Staatsbosbeheer manages some 250 000 ha of (very diverse) nature in the Netherlands. Staatsbosbeheer is a public organization, and as a result the relation nature people takes up a prominent role. Recreation is an explicitly mentioned task of Staatsbosbeheer. In recent policy documents Staatsbosbeheer notes that the role that Staatsbosbeheer plays in recreation is changing. Question like: What direction do we want to go in? and how are we going to realize our ambitions? form the basis of discussion within and outside the organization.

When I first started negotiations with Staatsbosbeheer about a thesis topic it was suggested that I would develop a methodology to approach the so-called 'recreation area analysis' they were developing. While underway setting up my thesis proposal and researching literature I came across the notion that there were different views of recreation within the organization. It seemed that problems experienced with the 'recreation area analysis' were a consequence of the changing position of recreation within Staatsbosbeheer. From a scientific and social standing this seemed very interesting. There was no lack at Staatsbosbeheer in the development of new methodologies it seemed. However the context in which the changes in the different tasks of the organization occur is hardly researched. It was then decided to broaden the research into a discoursanalysis. In order to identify the different concepts, ideas and structures existing within Staatsbosbeheer.

This research entails an analytical study of the changing position of recreation at Staatsbosbeheer. It makes use of discoursanalyses. In this research discourse is defined as *"an ensemble of ideas, concepts, and categories through which meaning is given to social and physical phenomena, and which is produced and reproduced through an identifiable set of practices"* (Hajer, 2010). The primary goal of the research is to create awareness of the changing position of recreation and what this means for Staatsbosbeheer. On the basis of this two central questions were identified:

Which discourses can be distinguished within Staatsbosbeheer?

What is the effect of the different discourses existing within Staatsbosbeheer on the position of recreation within the organization?

The research makes use of the ideas of Foucault and Hajer on discourseanalysis. An important assumption in discoursanalysis is that discourses can only be identified when taking into account context. To perform the discoursanalysis literature was studied and several interviews, both formal and informal, were conducted.

After the analysis three discourses were distinguished as existing within Staatsbosbeheer. They are:

- Ecocentric naturediscours
- Valuable landscapediscours
- Recreation demanddiscours

Staatsbosbeheer likes to say that they, more than any of the other nature managers pay attention not only to nature, but to recreation and landscape as well. The diversity in the distinguished discourses also

shows that within the organization there exist several different sets of ideas and structures. Which in potential creates room for different functions. However when we look at the division of power between the discourses the winner is the ecocentric naturediscours and this determines what exactly gets a place and where this place should be (where the money and manpower goes). So is everything in it's place. No it is not. As there seems to be a balance in formal policy but this is not reflected in the field. At least this is not the case for recreation. As it is still common practice that in areas where public demand is great, nature still has first choice.

Staatsbosbeheer already has a lot to offer in recreationfacilities and – possibilities. However there seems to be a difference between practice and formal policy which needs addressing. A good top-down steeringmeganism seems to be lacking. This seems to be leading to situations where chances for recreation are missed out on.

It can be recommended that the idea of recreation (by Staatsbosbeheer) become more widely carried by members of the organization. To achieve this existing knowledge needs to be shared. Next to this a difference between formal policy and practice can also indicate that the goals that are aimed for are too high. Thus setting a step back and reflecting on the intentions of the organization in relation to its means might prove to be a wise move. It is clear that at Staatsbosbeheer there is a place for recreation. What this place is however, is still to be further defined.

INHOUD

Woord vooraf	7
Samenvatting.....	9
Summary	13
Inhoud	15
Lijst met figuren en tabellen	19
1 Inleiding	21
1.1 Aanleiding en probleemstelling	21
1.2 Onderzoeksdoel, onderzoeksvraag en typering	23
1.3 Leeswijzer	23
2 Theoretisch Kader	24
2.1 Inleiding	24
2.2 Sociaal Constructivisme.....	24
2.3 Discourstheorie	24
2.3.1 Macht.....	25
2.3.2 Praktijken	26
2.3.3 Storylines	26
2.4 Organisatiecultuur en Identiteit.....	27
2.5 Onderzoeksvragen	27
2.6 Besluit.....	28
3 Methodologie	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Data collectie	29
3.2.1 Literatuuronderzoek	29
3.2.2 Interviews en andere gesprekken	29
3.3 Data analyse.....	30
3.4 Rol van de onderzoeker	30
3.5 Besluit.....	31
4 Staatsbosbeheer en de positie van recreatie	32

4.1 Inleiding	32
4.2 Staatsbosbeheer anno 1899	32
4.3 Oorlog en herstel	34
4.4 Kritiek op de bosbouw en de opkomst van recreatie	34
4.5 Veranderende inzichten	36
4.6 Verzelfstandiging.....	38
4.7 Staatsbosbeheer in de 21 ^{ste} eeuw.....	38
4.8 Besluit.....	40
5 Discoursanalyse	41
5.1 Inleiding	41
5.2 Ecocentrisch natuurdiscours.....	41
5.2.1 Kern en dragers	41
5.2.2 Perceptie op positie recreatie	42
5.2.3 Macht en invloed.....	42
5.3 Waardevolle landschapsdiscours	42
5.3.1 Kern en dragers	42
5.3.2 Perceptie op Recreatie	42
5.3.3 Macht en invloed.....	43
5.4 Vraaggericht recreatiediscours	43
5.4.1 Kern en dragers	43
5.4.2 Perceptie op positie recreatie	43
5.4.3 Macht en invloed.....	44
5.5 Praktijken en Storylines	44
5.5.1 Bestuurspraktijk.....	44
5.5.2 Beheerpraktijk.....	45
5.5.3 Storyline door communicatie.....	46
5.6 Macht van de discourses in de praktijk.....	47
5.7 Besluit.....	47
6 De betekenis van de discourses voor recreatie	48
6.1 Inleiding	48
6.2 dominant discours.....	48

6.3 Organisatiecultuur en identiteit.....	49
6.4 Het gezicht van Staatsbosbeheer.....	51
6.4.1 Relatie met ministerie LNV	51
6.4.2 Samenwerking met andere organisaties	52
6.5 Kansen en beperkingen voor de toekomst.....	53
6.6 Besluit.....	54
7 Conclusie en reflectie.....	55
7.1 Inleiding	55
7.2 Belangrijkste conclusies.....	55
7.3 De betekenis van discourses voor recreatie.....	56
7.4 Aanbevelingen	56
7.5 Reflectie.....	57
Epiloog: Recreatieve gebiedsanalyses als metafoor.....	59
Bibliografie	63
Bijlage 1 Interviewlijst.....	67
Bijlage 2 Interviewschema (een voorbeeld).....	68
Bijlage 3 Stappen in een discoursanalyse	69
Bijlage 4 Organogram Staatsbosbeheer.....	70

LIJST MET FIGUREN EN TABELLEN

Figuren

1	De positie van bosbouw en natuur binnen Staatsbosbeheer in de beginjaren	33
2	De positie van bosbouw, natuur en recreatie in de jaren '50 en '60	35
3	De positie van bosbouw, natuur, recreatie en landschap in de jaren '80 en '90	37

Tabellen

1	Veranderende aandachtsgebieden binnen Staatsbosbeheer	39
---	---	----

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

Bij de oprichting van Staatsbosbeheer in 1899, was het beheren van staatsbossen en het aanleggen van nieuwe bossen de hoofdtaak. In de loop van de twintigste eeuw kwamen daar natuurbescherming, landschapsontwikkeling, recreatie¹, cultuurhistorie en groene gebiedsontwikkeling bij. Staatsbosbeheer beheert in Nederland inmiddels zo'n 250 000 ha natuur (Staatsbosbeheer, 2010). Als publieke organisatie werkt Staatsbosbeheer in opdracht van ruim 16 miljoen mensen, de Nederlandse bevolking. Mede als gevolg van de aard van de organisatie nemen transparantie en publieke beleving naast het beheer en de ontwikkeling van natuurgebieden een belangrijke plaats in. In de meerjarenvise van Staatsbosbeheer (2006) zien we dit gegeven verwoord:

“Om een blijvende relatie tussen mens en natuur te stimuleren kiezen we voor natuur die meerdere functies vervult en waarvan de mens onderdeel is”.

In de uitvoering van deze visie nemen recreatie en communicatie een belangrijke plaats in. Illustratief voor het belang van recreatie binnen de organisatie, in relatie tot andere terreinbeherende organisaties, is de expliciete opname van recreatie als kerntaak. Recreatie heeft echter niet altijd hetzelfde aandachtsniveau binnen Staatsbosbeheer gehad.

In de eerste decennia van het bestaan van Staatsbosbeheer was er slechts in mondjes maat sprake van recreatie. Het was al wel mogelijk om verschillende gebieden in eigendom van Staatsbosbeheer te bezoeken, hier werd echter nauwelijks gebruik van gemaakt en er werd dan ook weinig aandacht aan besteed. In de jaren '60 veranderde de houding van Staatsbosbeheer jegens het belang van recreatie en nam de aandacht voor recreatie toe. Deze verandering had haar wortels in de jaren '50 toen de welvaart steeg, men meer vrije tijd kreeg en de recreatieve en toeristische industrie begon te bloeien. Daarvoor was recreatie voornamelijk iets voor de elite geweest. In de jaren '50 en '60 werd men zich bewust van de waarde van natuurgebieden als plaatsen om te recreëren. Toenmalig Koningin Juliana noemde recreatie zelfs in haar speech in 1961. Zij sprak over het einde van de cultivering van de zogenaamde 'woeste gronden' in het belang van natuurbehoud en openlucht recreatie (Oranje Nassau, 1961 in van Marwijk, 2009). In 1965 werd recreatie opgenomen als een van de doelen van Staatsbosbeheer. In de jaren '60 en '70 kende men een complete afdeling die toegewijd was aan de recreatie, een opmerkelijk gegeven. Binnen recreatie lag de nadruk op het aanbieden van recreatievoorzieningen waar dit gepast werd geacht. Met het opkomen van de natuurbeschermingsbeweging, die vooral in de jaren '90 een hoogtepunt kende, verloor recreatie langzaam maar zeker zijn prominente positie binnen Staatsbosbeheer.

Anno 2010 maakt de positie van, en de aandacht voor, recreatie binnen Staatsbosbeheer 'nieuwe' ontwikkelingen door. Het aandachtsniveau komt tot stand door een wisselwerking tussen wensen vanuit de maatschappij en de andere taken van Staatsbosbeheer. Het constant in beweging zijnde krachtenveld van belangen binnen en buiten de organisatie heeft wel wat weg van een natuurlijk proces. Aanpassen

¹ Recreatie op zijn breedst omvat “alle activiteiten die in de vrije tijd plaats vinden en ontspanning tot doel hebben” (Encyclo, 2009). Dit onderzoek beperkt zich echter tot de openlucht recreatie. Met de term recreatie wordt in dit onderzoek “vrijtijdsbesteding gericht op de beleving van terreinen in samenhang met de kwaliteiten van natuur, bos, landschap en (cultuur)historie” bedoeld.

aan de veranderende politieke en maatschappelijke omstandigheden is noodzakelijk om te overleven, wie dat niet doet verdwijnt van de agenda.

De huidige formele opstelling ten opzichte van recreatie, weergegeven als doelstelling van Staatsbosbeheer is:

“het bevorderen van recreatie in zoveel mogelijk gebieden van Staatsbosbeheer” (Staatsbosbeheer 2004: omslag).

In recente beleidsstukken constateert Staatsbosbeheer dat de invulling van haar rol ten aanzien van recreatie in haar gebieden verandert. Ook de inhoud van recreatie en nieuwe ideeën over de benadering van recreatie, komende vanuit de (toegepaste) wetenschap², hebben hun invloed. Daar komt bij dat er een duidelijke opdracht vanuit LNV, de belangrijkste financier van en de verantwoordelijke over Staatsbosbeheer, ligt om meer te vermaatschappelijken. Met die vermaatschappelijking wordt een publieke dienstverlening bedoeld, wat wil zeggen dat Staatsbosbeheer in toenemende mate rekening dient te houden met bredere maatschappelijke belangen in plaats van alleen ecologische belangen. In een schriftelijk antwoord op Kamervragen die gesteld werden naar aanleiding van het evaluatierapport³ ‘Ruimte in het bos’ omschreef de minister van LNV de vermaatschappelijking en uitvoering daarvan als volgt:

“Staatsbosbeheer werkt samen met andere terreinbeheerders, gemeenten, instellingen, verenigingen en ook bedrijven. Samen met hen ontplooit Staatsbosbeheer initiatieven rond thema’s als nieuwe natuur, waterhuishouding, klimaat en energie, rood voor groen, recreatie en educatie, natuur en jeugd én natuur en gezondheid. Als gastheer richt Staatsbosbeheer de gebieden zó in dat deze zo uitnodigend en beleefbaar mogelijk zijn voor een grote verscheidenheid aan bezoekers van de natuurgebieden.” (Verburg, 2009:3)

De vragen wat wil Staatsbosbeheer bieden? En hoe realiseren wij deze ambities? vormen de basis voor actuele discussies. De laatste drie jaar is, op het gebied van recreatie binnen Staatsbosbeheer, een ontwikkeling gaande richting het zogenaamde vraaggericht werken. Deze ontwikkeling weerspiegelt zich steeds meer in de manier waarop naar recreatievraagstukken wordt gekeken en de manier waarop recreatieonderzoek wordt uitgevoerd.

Bij Staatsbosbeheer lag eind 2009 de vraag voor de ontwikkeling van een methodiek voor het uitvoeren van zogenaamde recreatieve gebiedsanalyses. In eerste instantie ben ik met deze vraag aan de slag gegaan met als doel het geven van een aanzet voor methodiek ontwikkeling. Gedurende de loop van het onderzoek kwam echter steeds duidelijker naar voren dat de ontwikkelingen die betrekking hebben op de recreatieve gebiedsanalyses een gevolg zijn van de veranderende positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer. Vanuit wetenschappelijk en maatschappelijk oogpunt was dit gegeven erg interessant. Aan het ontwerpen en introduceren van nieuwe methodieken was en is bij Staatsbosbeheer geen gebrek maar de rollen daarvan in de context van veranderende praktijken binnen Staatsbosbeheer zijn nog nauwelijks geproblematiseerd. Besloten werd dan ook het onderzoek breder te trekken. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de voorliggende scriptie dat eerst een beschrijving geeft van de context waarin

² Het gaat hier om een nieuwe benaderingen van ‘de recreant’ waaronder de motiefgroepen van Alterra en de persona’s van Motivaction. Beide benadering worden binnen Staatsbosbeheer gebruikt.

³ Sinds de verzelfstandiging van Staatsbosbeheer vindt elke vijf jaar een uitgebreide evaluatie van Staatsbosbeheer plaats in opdracht van het Ministerie van LNV

recreatie bij Staatsbosbeheer zich heeft ontwikkeld als opmaat voor een discoursanalyse die middels de beschrijving van verschillende discourses bij Staatsbosbeheer het krachtenveld weergeeft waarbinnen recreatiebeleid tot stand komt. Gedurende de dataverzameling is veel kennis opgedaan en zijn ideeën ontstaan over de aanpak van recreatieve gebiedsanalyses. Er is gekozen om de bevindingen en aanbevelingen ten aanzien daarvan weer te geven in een epiloog.

1.2 ONDERZOEKSDOEL, ONDERZOEKSVRAAG EN TYPERING

Dit onderzoek omvat een analytische studie van de ontwikkeling van recreatie (en recreatieonderzoek) bij Staatsbosbeheer. De analyse vindt plaats door het onderscheiden van discourses. Een discours wordt in dit onderzoek opgevat als een specifieke set van ideeën, concepten en categorisering die onder invloed van de omgeving constant in beweging is. Een discours bepaalt de manier van denken en handelen van de dragers van een discours en wordt gevormd door een set van praktijken die betekenis geven aan de werkelijkheid. (Hajer, 1995) Doel van dit onderzoek is niet in eerste instantie het in kaart brengen van de manier waarop recreatie zich, binnen de discourses die Staatsbosbeheer vormen, heeft ontwikkeld om vervolgens de huidige positionering en toekomstige ontwikkeling van recreatie bij Staatsbosbeheer te analyseren. Het primaire doel van dit onderzoek is niet de waarheid (als er al zoiets als de waarheid bestaat), in dit onderzoek gaat het om bewustwording. Dit onderzoek poogt met behulp van discoursanalyse mensen aan het denken te zetten.

Hieruit volgend zijn twee hoofdvraag opgesteld:

Welke discourses kunnen binnen Staatsbosbeheer worden onderscheiden?

Wat is het effect van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer?

Er is bewust gekozen om verdere specificatie van deze vragen te laten volgen op het in hoofdstuk 2 gepresenteerde theoretisch kader. Deze manier van werken heeft als voordeel dat de begrippen die in de deelvragen worden aangehaald vooraf nader zijn gedefinieerd.

1.3 LEESWIJZER

In het volgende hoofdstuk zal het theoretisch kader voor dit onderzoek uiteen worden gezet. In dit hoofdstuk zullen verschillende begrippen worden gedefinieerd. In hoofdstuk 3 wordt de onderzoeks aanpak oftewel de methodologie beschreven. De context voor dit onderzoek, de ontwikkeling en positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer als organisatie vormt de inhoud van hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 beschrijft de verschillende onderscheiden discourses bij Staatsbosbeheer. Hoofdstuk 6 gaat in op de dominante discours en het effect van de verschillende discourses op de veranderende positie van recreatie. Tot slot worden in hoofdstuk 7 de conclusie en een theoretische reflectie gepresenteerd. Een epiloog geeft zicht op de verschillende opgedane ideeën over de recreatieve gebiedsanalyses.

2 THEORETISCH KADER

2.1 INLEIDING

Dit onderzoek richt zich op het analyseren van de veranderende positie van recreatie bij Staatsbosbeheer. De theoretische basis voor dit onderzoek betreft het gebruik van discoursen voor het begrijpen van de ontwikkelingen binnen Staatsbosbeheer. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de ideeën van Foucault en Hajer. Discoursanalyse is een geschikte theoretische onderzoeksbasis voor dit onderzoek omdat het beoogt onderliggende verwachtingen te identificeren en onder meer inzicht kan geven in de verhoudingen tussen verschillende taken bij Staatsbosbeheer. Er is in dit onderzoek ook ruim aandacht voor de betekenis van de veranderende positie van recreatie voor Staatsbosbeheer. Naast de discoustheorie en analyse worden daarom ook ideeën van Giddens, Bos en de Vries over identiteit en cultuur van een organisatie gepresenteerd. Voor discours wordt enkel de theorie besproken, de analyse is ondergebracht in het volgende hoofdstuk dat in gaat op de in dit onderzoek gebruikte methodologie. Er wordt hier echter begonnen met een uiteenzetting van het onderzoeksparadigma waarbinnen dit onderzoek is uitgevoerd.

2.2 SOCIAAL CONSTRUCTIVISME

Het sociaal constructivisme gaat uit van de gedachte dat mensen zelf betekenis verlenen aan hun omgeving en dat sociale processen en praktijken hierbij een prominente rol spelen. Het sociaal constructivisme, in de literatuur als paradigma ook bekend als het *'interpretive social sciences paradigm'* (Jennings, 2001), heeft zijn wortels in de sociale psychologie. Volgens dit paradigma is er niet een waarheid, maar bestaan er meerdere waarheden naast elkaar. Wanneer mensen de werkelijkheid interpreteren doen zij dat vanuit de (sub)cultuur, de denkbelden of discoursen waarvan zij deel uit maken. Kennis wordt door ieder mens op een eigen wijze geconstrueerd, waarbij men sterk wordt beïnvloed door de reacties en opvattingen in de sociale omgeving. Belangrijke personen in deze (sub)culturen bepalen hoe de werkelijkheid door leden van deze cultuur wordt ervaren en bestudeerd. De identiteit die bij een cultuur hoort wordt geconstrueerd en bewaakt door de mensen die er deel van uitmaken. Sociaal constructivisme legt de nadruk op het belang van cultuur en context voor het begrijpen van ontwikkelingen in de maatschappij. (Jennings, 2001) Deze manier van kijken naar de werkelijkheid sluit aan bij dit onderzoek in die zin dat hier gepoogd wordt de ontwikkeling van recreatie binnen Staatsbosbeheer in een bredere context te plaatsen. In paragraaf 2.4 zullen de begrippen cultuur en identiteit nader worden beschreven. Nu zal echter eerst begonnen worden met een definiëring van discoustheorie voor de toepassing in dit onderzoek.

2.3 DISCOURSTHEORIE

Het belang en de positie van een fenomeen als recreatie wordt bepaald door het verhaal (*'narrative'* of *'storyline'*) waarin het wordt besproken. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de term storyline. De betekenis die aan een fenomeen wordt gegeven heeft effect op de positie van dat zelfde fenomeen in een groter krachtenveld (Hajer, 2006) e.g. de positie van recreatie ten opzichte van bijvoorbeeld natuurbeheer, landschap en biodiversiteit. De perceptie van recreatie binnen Staatsbosbeheer is in de afgelopen decennia continu in beweging geweest. Ook nu bestaan verschillende percepties op recreatie naast elkaar, een beleidsmedewerker recreatie beziet recreatie anders (of op een ander niveau) dan een collega die zich bezig houdt met ecologische vraagstukken, en van een boswachter kan worden verwacht dat deze weer een andere perceptie van de betekenis van recreatie heeft. In gevallen waar het aannemelijk is dat verschillende actoren verschillende percepties aanhangen is een discoursanalyse een geschikt middel voor onderzoek. De basis aanname bij discoursanalyse is dat

“language profoundly shapes our view of the world and reality, instead of being merely a neutral medium mirroring it”(Hajer, 2006: 66).

Discoursanalyse kent meerdere stromingen, deze kunnen gekarakteriseerd worden als Foucaultiaans of niet-Foucaultiaans. De niet-Foucaultiaanse stroming focust op de taalkundige en pragmatische productie van de betekenis van tekst en conversatie. Voor dit onderzoek wordt echter gebruik gemaakt van de Foucaultiaanse stroming. Deze stroming is kritisch van aard en besteedt aandacht aan het bestuderen van de regels die aan de basis van uitspraken (statements) staan. Discours wordt in zeer uiteenlopende context gebruikt en wordt vaak nogal vaag omschreven. Daarom is het van belang het concept af te bakenen tot wat in dit onderzoek wordt verstaan onder het concept discours.

Het werk van Maarten Hajer dat in dit onderzoek wordt toegepast is gebouwd op Foucault's theorie van discours. Volgens Hajer is taal niet alleen een medium waardoor actoren de wereld beschrijven, maar een integraal onderdeel van de realiteit welke percepties, interesses en voorkeuren beïnvloedt (Hajer, 1995: 59). Hajer legt in zijn beschrijving van discours de nadruk op de inhoud van wat gezegd wordt in relatie tot de context waarin het wordt gezegd. Hij schrijft (Hajer, 1995:44):

‘Discours is here defined as a specific ensemble of ideas, concepts and categorizations that are produced, reproduced and transformed in a particular set of practices and through which meaning is given to physical and social realities.’

In dit onderzoek benader ik een discours als een raamwerk, een geheel van ideeën en denkbeelden op basis waarvan in praktijken wordt gehandeld. Praktijken zijn dan vastgelegde routines en algemeen vastgestelde regels en normen. Het is voor personen niet mogelijk om lid te zijn van een discours, maar discourses vormen (onbewust) wel de structuur voor handelen. Vanuit deze optiek kunnen personen dus gekarakteriseerd worden als dragers van een discours.

Discoursanalyse is een manier om sociale interacties beter te begrijpen. Het doel is om algemeen gedeelde discursieve opvattingen (gedeelde conversatiepatronen) te identificeren. De idee is dat door middel van taal bepaalde voorstellingen van de werkelijkheid worden gecreëerd die niet alleen een weerspiegeling van die werkelijkheid zijn, maar op zichzelf werkelijkheid construeren en daarmee ook betekenis geven aan die werkelijkheid.

Aan het begrip discours is een veelheid van andere begrippen verbonden. Ten behoeve van dit onderzoek wordt hier nader ingegaan op de begrippen macht, praktijk en storyline.

2.3.1 MACHT

Een belangrijke rol in de relaties tussen en binnen discourses is weggelegd voor machtsverhoudingen. De verdeling van macht en invloed is van belang in de ontwikkelrichting van een bepaald discours. Een discours kan gezien worden als een kader waar vanuit de wereld wordt beschouwd. Voor Foucault is discours geladen met macht en autoriteit. In zijn opvatting is een discours onontkoombaar, het is een systeem van structurele representaties. Het onttrekken aan dat systeem leidt tot een conflict met de autoriteit. Macht binnen een discours gaat niet zozeer over onderdrukking en verbod maar ook vooral om aansporing tot spreken en kennisproductie. Macht is in dit geval ook niet een eenrichtingsverkeer in die zin dat het niet zo zeer gaat om bevelen van boven naar beneden. Ook van onderaf kan macht worden uitgeoefend. Het gaat om krachtsverhoudingen zoals Foucault het noemt, die constant met elkaar botsen en samengaan. Macht is overal en wordt uitgeoefend vanuit verschillende punten en posities (Bos, 2007), maar macht bestaat alleen als deze wordt uitgeoefend. Het toepassen van macht, een uiting van discourses vind plaats in praktijken.

2.3.2 PRAKTIJKEN

Net als bij Hajer wordt in dit onderzoek niet zozeer gekeken naar vragen als ‘wie beslist’ of ‘wie wat krijgt’, maar naar de praktijken. Hajer schrijft:

‘Ik zoek naar de wijze waarop het politiek proces via bepaalde praktijken vorm krijgt, welke actoren in deze praktijken macht uitoefenen en op welke manier, welke domeinen via deze discursieve machtsvorming object worden van overheidsbeleid en welke hier ook van gevrijwaard blijven, welke vraagstukken worden uitgelicht en welke maatschappelijke fenomenen dientengevolge juist in de schaduw blijven staan’(2000 in Korsten, 2010: 16).

Dit onderzoek beoogd op een zelfde wijze de positie van recreatie bij Staatsbosbeheer te benaderen. Praktijken zijn in dit onderzoek de ingebbede routines en gedeelde regels en normen die structuur geven aan het handelen binnen Staatsbosbeheer. Binnen Staatsbosbeheer is voor sommigen het schrijven beheersplannen een praktijk, voor anderen is het voorbereiden van dunningen een praktijk. Discoursen zijn de open en veranderlijke communicatiekaders van waaruit door dragers van een discours in een specifieke praktijk wordt gehandeld. Toegang tot een discours wordt gelimiteerd doordat alleen individuen (of organisaties) die zich de taal van het discours hebben eigen gemaakt mee kunnen doen in de interacties die voortkomen uit het discours (Bos, 2007). Op deze wijze vormen (scheppen, bevestigen of veranderen) discoursen praktijken. Als discoursanalyse dan het analyseren van het gebruik van taal omvat dan zijn praktijken de plaatsen waar die taal wordt gebruikt. Het gaat in dit onderzoek om de praktijken waarbinnen recreatie, vanuit discoursen (denkbeelden en thema’s) gestalte krijgt.

2.3.3 STORYLINES

Naast praktijken onderscheid Hajer ook storylines als uiting van discoursen. Verhalen of storylines zoals Hajer ze ook wel noemt zijn zingevingkaders, lijnen in denken die een zekere mate van structuur aanbrengen (Hajer, 2010). Storylines zijn opgemaakt uit delen van verschillende discoursen en vaak zeer dynamisch. Het begint met een probleem dat veelal wordt beschreven in een beleidsdocument met bijbehorende ontstaansgeschiedenis, aanpak en middelen. In de loop van de tijd vindt evaluatie plaats en gaat de storyline verder in een nieuwe alinea, op een volgende bladzijde, in een nieuw hoofdstuk of wordt het boek gesloten (is het verhaal uit) en wordt aan een nieuwe storyline begonnen. In het laatste geval zal er vaak een hevig debat ontstaan omdat

“het oude verhaal (als dominant discours) soms nog verteld wil worden maar meerdere verhalen daar tegenover worden gesteld (discours die zich opmaken voor ‘de aanval’ op het dominante discours)” (Korsten, 2010).

De ontwikkeling van recreatie bij Staatsbosbeheer kan gezien worden als een storyline. In de loop der jaren is de inhoud en de betekenis van recreatie bij Staatsbosbeheer steeds verder geëvolueerd. Met elke aanpassing is men bezig met het opbouwen van het verhaal ook wel ‘framen’ genoemd. In dit onderzoek wordt verondersteld dat er binnen Staatsbosbeheer sprake is van meerdere storylines over recreatie, opgemaakt uit verschillende discoursen, die naast elkaar bestaan. Het gaat bij het analyseren van storylines niet zozeer om doelen en middelen als wel om redeneringen en daarmee de argumenten en de bestaande en gewenste praktijken (Korsten, 2010). Er wordt gekeken naar macht, belangen, netwerken en onderhandelingen, maar ook naar bewustwording, argumenten, taal en debat. Al deze elementen zijn onderdeel van de storyline.

Bij de analyse van de discoursen bij Staatsbosbeheer wordt gekeken naar de te onderscheiden praktijken en storylines, de manier waarop men over recreatie praat en welke inhoud men aan recreatie toekent.

Ook is er aandacht voor de positionering: wie mag meedoen in de discussie en wie niet? En hoe weerhoudt dit zich tot de storyline en praktijken?

2.4 ORGANISATIECULTUUR EN IDENTITEIT

In de loop der jaren heeft Staatsbosbeheer zich bezig gehouden met vele thema's waaronder biodiversiteit, gezondheid, recreatie, houtproductie, cultuurhistorie etc. Op deze wijze is Staatsbosbeheer gaan horen bij een grote diversiteit aan gemeenschappen en discursieve praktijken. De discoursen binnen Staatsbosbeheer beïnvloeden wie en wat Staatsbosbeheer is en waar zij voor staat. In dit onderzoek wordt gesteld dat de discoursen (middels de verdeling van macht) bepalend zijn voor de identiteit en organisatiecultuur van Staatsbosbeheer.

Organisatiecultuur

Organisatiecultuur geeft vorm aan het sociale verkeer tussen medewerkers en de omgang met derden. Organisatiecultuur is een historisch contingent, in die zin dat de organisatiecultuur van nu mede bepaald wordt door ervaring uit het verleden. Veranderingen in de organisatiecultuur vinden vaak niet zonder slag of stoot plaats. Werknemers willen oude bindingen vaak maar moeilijk loslaten of hebben moeite met het omarmen van een 'nieuwe' organisatiecultuur. In sommige gevallen komt het voor dat binnen organisaties meer dan een cultuur aanwezig is. Er is dan sprake van een zogenaamde 'corporate culture', die de visie die een organisatie er op nahoudt omvat en een 'workplace culture' die betrekking heeft op de ideeën die (sommige) werknemers voorstaan (Bos, 2007).

Identiteit

Een organisatie als Staatsbosbeheer kan gezien worden als een individu wiens identiteit zich heeft ontwikkeld in de tijd door interactie met haar omgeving. Volgens Giddens (1984) kan identiteit zowel beperkend als faciliterend zijn. Maar wat is identiteit nu eigenlijk? Identiteit is de kern die doorwerkt in alles wat een persoon of in dit geval organisatie aan gaat. Het gaat dan om vragen als: Wie zijn we? Wat willen we? Wat kunnen we?

Bij organisatie identiteit gaat het om het hart en de ziel van de organisatie. De identiteit beïnvloedt alles binnen de organisatie, maar ook erbuiten. Organisatie-identiteit is:

"het unieke gemeenschappelijke in het denken en doen van de organisatieleden. Zij vormt het hart of de kern van waaruit het denken en doen wordt bepaald. De identiteit creëert voor de mensen een wij-gevoel (Vries, 2007:2)."

De organisatie-identiteit kan je ondermeer herkennen aan de naam, missie, visie en kerntaken. Wat een organisatie echter op papier zegt kan toch sterk verschillen met de praktijk situatie. Identiteit moet je in de praktijk ervaren en moet je niet alleen terug zien in woorden maar ook in daden. Missie en visie, reclame-uitingen en contacten moeten allemaal een consistente lijn voeren. Een organisatie die niet alleen zegt wat ie doet, maar ook doet wat ie zegt heeft een sterke identiteit en kan daar volop van profiteren.

2.5 ONDERZOEKSVRAGEN

Zoals in hoofdstuk 1 werd beargumenteerd is er in dit onderzoek voor gekozen om de onderzoeksdeelvragen te stellen na de introductie van de theorie. In dit onderzoek staan de volgende vragen centraal:

Welke discourses kunnen binnen Staatsbosbeheer worden onderscheiden?

Wat is het effect van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer?

Vanuit de voor dit onderzoek opgestelde doelstelling en hoofdvragen kunnen de volgende deelvragen worden afgeleid:

1. Welke positie heeft recreatie binnen Staatsbosbeheer door de jaren heen gehad?
2. Welke discourses kunnen geïdentificeerd worden binnen Staatsbosbeheer?
3. Wat is op dit moment het dominante discours binnen Staatsbosbeheer?
4. Wat betekent de aanwezigheid van verschillende discourses binnen Staatsbosbeheer voor de cultuur, identiteit en positie van Staatsbosbeheer?
5. Welke kansen en beperkingen voor de toekomst van recreatie bij Staatsbosbeheer kunnen vanuit de discoursanalyse geïdentificeerd worden?

2.6 BESLUIT

In dit hoofdstuk zijn theorieën en gedachten over discours, organisatiecultuur en identiteit besproken. Zoals in het begin van dit hoofdstuk al werd aangegeven heeft de bespreking van discours zich hoofdzakelijk beperkt tot de theorie. In het volgende hoofdstuk wordt de voor dit onderzoek gebruikte methodologie besproken en wordt aandacht besteed aan de wijze van datacollectie en discoursanalyse.

3 METHODOLOGIE

3.1 INLEIDING

Dit onderzoek heeft een beschrijvend karakter. Kumar (2005:10) omschrijft een beschrijvend onderzoek als volgt *“a descriptive research attempts to describe systematically a situation, problem, phenomenon, service or program, or provides information about the situation/object under research”*. Met behulp van discoursanalyse beschrijft en analyseert dit onderzoek de effecten van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer. Hoe dit precies in zijn werk gaat wordt in dit hoofdstuk nader omschreven.

3.2 DATA COLLECTIE

Discourses zijn verenigd en neergelegd in een verscheidenheid aan teksten. Wanneer over teksten wordt gesproken in relatie tot discours gaat het niet om enkel teksten in de letterlijke betekenis het gaat ook om het gesproken woord en om foto's en symbolen. Het discours is terug te vinden in deze teksten, maar bestaat ook daar buiten. Immers een discours is een samenhangend geheel van ideeën, concepten en categorisering. Teksten, in de bredere betekenis, vormen derhalve de onderzoekseenheid bij dit discoursonderzoek. (Dijck, 2005)

Een belangrijke aanname bij discoursanalyse is dat gekeken moet worden naar de context waarin bepaalde uitspraken gedaan worden. Discourses worden gedeeld en komen voort uit sociale interacties, daarom is het belangrijk ook deze interacties mee te nemen in een discoursanalyse. Een goed begrip van context en krachtenveld waarin discours ontstaan is essentieel.

3.2.1 LITERATUURONDERZOEK

De gegevensbronnen voor dit onderzoek betreffen een intensieve studie van de relevante literatuur; te weten diverse onderzoeks- en beleidsrapporten die door, dan wel voor Staatsbosbeheer op het gebied van recreatie zijn geschreven. Om een goed beeld te krijgen van de context worden ook strategiedocumenten, visies, evaluaties en meerjarenplannen meegenomen. Ook secundaire bronnen, zoals berichten uit kranten, tijdschriften en vakbladen worden gebruikt omwille van hun contextscheppende eigenschap.

Een van de eerste stappen in dit onderzoek was het bevestigen van de focus van het onderzoek en de benodigde relevante input voor de analyse. Hiertoe is een grote hoeveelheid aan beschikbare rapporten binnen en buiten Staatsbosbeheer gescand op relevantie.

3.2.2 INTERVIEWS EN ANDERE GESPREKKEN

De data verzameld uit de literatuur is aangevuld met interviews. Hierbij moet gedacht worden aan interviews met medewerkers van Staatsbosbeheer en verschillende onderzoeksbureaus die met enige regelmaat recreatieonderzoek doen voor Staatsbosbeheer (Bijlage 1). Er is gesproken met mensen werkzaam op de diverse niveaus (hoofdkantoor en regio's, beheerseenheden) binnen Staatsbosbeheer. De selectie van de te interviewen personen heeft plaats gevonden via een combinatie van expert en sneeuwbal sampling (Jennings, 2001). Er is gewerkt met semigestructureerde interviewschema's (Bijlage 2), de gebruikte thema's voor gesprek hebben per interview een ander accent en zijn aangepast op de geïnterviewde. De interviews zijn voor het merendeel opgenomen en later letterlijk uitgewerkt.

Naast de interviews zijn nog verschillende tussentijds gesprekken gevoerd, veelal met een zeer informeel karakter. Zo werd veel interessante data verzameld tijdens koffie pauzes en lunchgesprekken. Verder

vormden vergaderingen een waardevolle aanvulling. Bij Staatsbosbeheer kent men het zogenaamde Recreatie Overleg Staatsbosbeheer (ROS) dat maandelijks een hele dag in beslag neemt en waarbij alle recreatiemedewerkers, afhankelijk van wie je het vraagt zijn het er 8, aanwezig zijn. Tijdens dit overleg wordt informatie uitgewisseld en worden (soms zeer diepgaande) discussies gevoerd. Tevens zijn verschillende overleggen, intern en extern, over de ontwikkeling van de recreatieve gebiedsanalyses bijgewoond. Ook twee veldbezoeken naar respectievelijk Rotterdam en Schouwen-Duiveland waar gebiedsanalyses worden uitgevoerd hebben bijgedragen aan de datacollectie.

3.3 DATA ANALYSE

Discoursanalyse kan verschillende dingen betekenen. Discoursanalyse in beginsel gaat volgens velen om 'het bestuderen van taal' (Johnstone, 2008). Maar, discoursanalyse is ook een perspectief op het sociale leven en bevat zowel methodologische als conceptuele elementen. De nadruk ligt in discoursanalyse op wat taal, of beter, een bepaalde tekst doet en bereikt (Wood en Kroger, 2000). Met behulp van discours kan geprobeerd worden grip te krijgen op systemen en variaties in gesproken of geschreven tekst. Dit kan door te kijken naar de context waarin een statement is gemaakt of voor wie deze bedoeld zijn. De onderzoeker gaat dus kijken naar het waarom achter een uitspraak (stijl) en kijkt dus verder dan de betekenis (inhoud) van de woorden pur sang/ an sich. Dit betekent echter niet dat niet naar de inhoud wordt gekeken. Inhoud en stijl zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden (Wood en Kroger, 2000).

In dit onderzoek wordt discoursanalyse gebruikt om te verklaren waarom recreatie zich binnen Staatsbosbeheer in een bepaalde richting heeft ontwikkeld. Daarvoor worden de verschillende binnen Staatsbosbeheer actieve discourses onderscheiden die samen het krachtenveld opmaken waarbinnen recreatie manoeuvreert.

Hajer (2006) geeft een set van 10 stappen die een handreiking vormen voor het uitvoeren van een discoursanalyse. De 10 stappen van Hajer (Bijlage 3) zijn in dit onderzoek toegepast. In het begin van dit onderzoek zijn gesprekken gevoerd over de onderzoeksrichting met medewerkers van Staatsbosbeheer en begeleiders van de universiteit. Daarbij is veel aandacht besteed aan het bestuderen van verschillende (beleids-) documenten en zijn discussies gevoerd over de voor dit onderzoek te benaderen personen. Vervolgens is begonnen met de analyse van de documenten ten behoeve van de context en zijn verschillende interviews gehouden. De informatie die uit de interviews is verkregen is vervolgens geïdentificeerd via nader analyse van documenten en gesprekken met zogenaamde 'key actors'. Vervolgens is vanuit de data verkregen uit documenten, interviews en observaties een drietal discourses geïdentificeerd. Tot slot zijn door een wisselwerking tussen data en verdere discussie met 'key actors' en begeleiders de discourses en de betekenis van de discourses voor de positie van recreatie nader beschreven.

Concreet heeft dit alles geresulteerd in drie vervlochten hoofdstukken die via context beschrijving (historisch, sociaal en politiek) en discoursanalyse (waarbij verschillende actoren, machtsrelaties en praktijken die de situatie karakteriseren geschetst zijn) inzicht geven in de veranderende positie van recreatie bij Staatsbosbeheer en de betekenis daarvan voor diezelfde organisatie.

3.4 ROL VAN DE ONDERZOEKER

Gedurende de loop van dit onderzoek heb ik in de periode januari 2010 tot juni 2010 meerdere dagen per week op het kantoor van Staatsbosbeheer in Driebergen doorgebracht. Het doel hiervan was het vergaren van data voor dit onderzoek. Bij aanvang van mijn onderzoek was mij een werkplek aangeboden en deze heb ik na enige (wetenschappelijke) overwegingen geaccepteerd. Dit onderzoek is kwalitatief en streeft er naar het object van studie zoveel mogelijk recht aan te doen. Dit kan in mijn opinie slechts door een

openbenadering van het onderzoeksobject, van binnenuit, interpreterend met oog voor de context. Gedurende mijn dagen op kantoor en in het veld heb ik op momenten ook actief geparticipeerd in de dagelijkse werkzaamheden. Op een bijna vanzelfsprekende manier werd ik bij gesprekken en vergaderingen betrokken en werd op momenten specifiek mijn mening gevraagd.

De wijze waarop de onderzoeker zich in dit onderzoek heeft gepositioneerd past bij de openheid van de gestelde vraag. Het is ook een persoonlijke keuze, maar in een onderzoek waar context, taal en interpretatie centraal staan kan men eigenlijk geen resultaten presenteren die niet vanuit een 'intensieve' interne studie zijn verkregen. Ten slotte zijn discoursen geen tastbare eenheden. Enkel door zorgvuldige afweging en discussie zijn vanuit een veelheid aan gesproken en geschreven tekst op basis van veronderstellingen en ervaringen van de onderzoeker discoursen te identificeren. Daarom ook is het waarschijnlijk dat wanneer een andere onderzoeker een zelfde soort onderzoek zou uitvoeren dit tot een vergelijkbaar doch verschillend resultaat zal leiden. Het is op dit punt voldoende zoveel te beseffen en daar bewust van te zijn.

3.5 BESLUIT

Wanneer men gebruik maakt van discourtstheorie als onderzoekskader en analyse methode, volgt dat het onderzoek veel beschrijvingen bevat. Al deze beschrijvingen moeten uiteraard gezien worden in een bredere (institutionele) context waarin ze zijn ontstaan. In het volgende hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan deze context en de ontwikkeling van Staatsbosbeheer tot de organisatie die zij nu is en zal de (veranderende) positie van recreatie binnen de organisatie worden besproken.

4 STAATSBOSBEHEER EN DE POSITIE VAN RECREATIE⁴

4.1 INLEIDING

Zoals in hoofdstuk twee en drie al werd benadrukt is dit onderzoek niet correct uit te voeren zonder het te plaatsen in een bredere context. Om deze reden wordt in dit hoofdstuk een beschrijving gedaan van de ontwikkeling van Staatsbosbeheer tot de organisatie die zij nu is en de positie die recreatie binnen de organisatie in de afgelopen decennia heeft ingenomen (zie ook tabel 1). Bij de beschrijving wordt uitgegaan van de 'belangrijkste' momenten in de geschiedenis van Staatsbosbeheer zoals deze naar voren zijn gekomen uit de literatuur en gesprekken met medewerkers van Staatsbosbeheer. In de beschrijvingen wordt gebruik gemaakt van figuren die de veranderende positie van de verschillende functies binnen Staatsbosbeheer weergeven. Door Staatsbosbeheer als organisatie op deze wijze te benaderen kan inzicht verkregen worden in het constant in beweging zijnde krachtenveld binnen de organisatie en de oorzaken hiervoor en gevolgen hiervan. De beschrijving vindt plaats op basis van de verschillende taken (of functies) die Staatsbosbeheer heeft gehad er is hier dus nog geen sprake van een positionering op basis van discoursen. De in dit hoofdstuk gedane beschrijving dient als achtergrond waartegen de in het volgende hoofdstuk besproken discoursen gezien kunnen worden. De beschrijving van de context functioneert in dit onderzoek als 'een reservoir aan betekenispotentieel' (Bos, 2007).

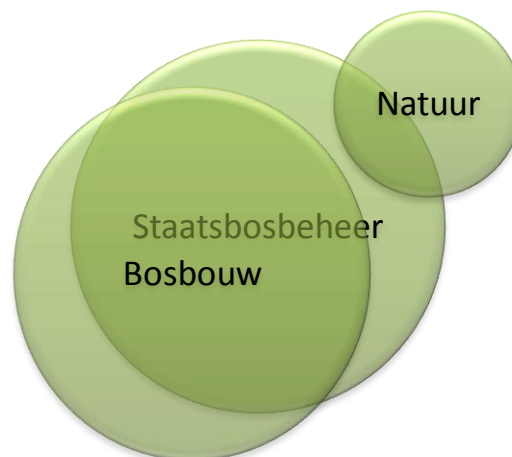
4.2 STAATSBOSBEHEER ANNO 1899

Staatsbosbeheer werd in 1899 opgericht en kreeg de beschikking over 13.316 ha bos en woeste gronden. De organisatie werd in het leven geroepen om staatsbossen te beheren en om, op gronden die niet geschikt werden geacht voor de landbouw, nieuwe bossen aan te leggen. In de terreinen van Staatsbosbeheer werd hout en natuurschoon geproduceerd. Het besluit tot oprichting van Staatsbosbeheer hing samen met een ommezwaai in het denken over de zogenaamde 'woeste gronden'. Hoewel in die tijd nog geen sprake was van behoud ten behoeve van natuurwaarden, met uitzondering van de eerste gedachten over het behoud van zogenaamde 'natuurmonumenten' werd wel besloten om te stoppen met de verkoop van woeste gronden door de staat. Bosbouw zou economisch aantrekkelijk zijn enerzijds goed voor de werkgelegenheid en was een stimulatie voor de Nederlandse houtindustrie. Verder zou de aanleg van bossen op woeste gronden bijdragen aan het klaarmaken van deze gronden voor toekomstige landbouwactiviteiten. Vanuit financieel oogpunt werd het niet als aannemelijk gezien dat particulieren zouden overgaan tot aankoop en bebossing, vooral omdat op de eerste oogsten zo'n 30 jaar moest worden gewacht. Bebossing van woeste gronden werd gezien als een algemeen belang. Het was de staat die voor dit algemeen belang moest opkomen, zo was de overtuiging. Hoewel er al enige tijd voor de oprichting van Staatsbosbeheer gepleit werd voor een organisatie als Staatsbosbeheer, liet de oprichting nog enige tijd op zich wachten. De directe aanleiding of beter, mogelijkheid tot de oprichting van Staatsbosbeheer kwam voort uit het schuiven met een aantal personen tussen ministeries. Op deze wijze werd geld vrijgemaakte om een nieuwe overheidsdienst te creëren. Bij haar oprichting was Staatsbosbeheer een samenwerking tussen de staat en de private Nederlandse Heidemaatschappij. De heer H.J. Lovink was directeur van beide organisaties en ook veel boswachters hadden slechts een deeltijd functie.

⁴ Dit hoofdstuk is gebaseerd op het werk van Buis & Verkaik (1999). Waar gebruik is gemaakt van andere bronnen is dit in de tekst vermeld.

Staatsbosbeheer had (en heeft) een belangrijke functie als deler van kennis en ervaring. Andere terreinbeheerders als particulieren, verenigingen en ook gemeenten profiteerden hiervan. Staatsbosbeheer werd, in eerste instantie, vooral een ervaringsdeskundige op het gebied van bosbouw. Er was bij de oprichting maar weinig kennis beschikbaar over het beheren van bossen in Nederland. Aan de Rijkslandbouwschool in Wageningen kende men weliswaar een bosbouwopleiding, maar deze was vooral gericht op de tropische bosbouw wat weer samenhing met de bezittingen van Nederland in vooral Nederlands Indië. Ook op praktijk niveau was er weinig professionele ervaring, grote aaneengesloten bospercelen waren er dan ook nauwelijks. In de begin jaren van Staatsbosbeheer hebben de denkbeelden van A.J. van Schermbeek een belangrijke rol gespeeld. De man was houtvester en tot de oprichting van Staatsbosbeheer in dienst van de overheid geweest. Hij kreeg in 1899 een nieuwe functie als docent bosbouw aan de Rijkslandbouwschool in Wageningen. Hij had een opleiding in Duitsland genoten en ervaring met tropische en inheemse bosbouw. In zijn tijd bij de staat had hij veel indruk gemaakt op mede bosbouwers en dit zag men terug in de organisatie. Ook inspireerde hij vele studenten met zijn ideeën over de relatie tussen mens en natuur. Bij Staatsbosbeheer leerde men in de eerste jaren denken in termen van hout en natuur. Hout vormde de belangrijkste component echter in situaties waar opstanden belangrijke natuur zou vernielen werd er van aanplant afgezien. Dit ging echter maar om zeer beperkte oppervlakten.

Recreatie stond voor de Tweede Wereldoorlog niet op de agenda van Staatsbosbeheer. De hoeveelheid vrije tijd van de Nederlanders was zeer beperkt en vakantiedagen bestonden tot de jaren dertig in zijn geheel niet. Tot de Tweede Wereldoorlog maakten Bosbouwers en Natuurbeschermers zich dan ook geen zorgen over recreatie in hun gebieden. Wel waren het Haagsche Bos en het Mastbos al belangrijk voor wandelaars (Staatsbosbeheer, 2004). De meeste aandacht ging echter uit naar de bosbouw waar een belangrijke rol voor de houtproductie was weggelegd. Natuur nam een bescheiden plaats binnen de organisatie in (zie figuur 1).

Figuur 1: De positie van bosbouw en natuur binnen Staatsbosbeheer in de beginjaren

4.3 OORLOG EN HERSTEL

Na de Eerste Wereldoorlog zorgde Staatsbosbeheer voor werkverschafing. Door het arbeidsintensieve karakter van de bosbouw konden veel werklozen bij Staatsbosbeheer aan de slag. Het loon was laag, maar veel keus had men niet. De houtproductie, een belangrijke taak van Staatsbosbeheer, voldeed volgens de overheid niet aan de verwachtingen. In 1922 werd door het veranderen van Staatsbosbeheer in een staatsbedrijf gepoogd daar verandering in te brengen. Dit had echter niet het gewenste effect en een jaar later was het staatsbedrijf weer gewoon Staatsbosbeheer. Er was in de structuur en cultuur van de organisatie echter wel het nodige veranderd zo kreeg Staatsbosbeheer voor het eerst een eigen directeur. Verschillende wetten als de Boswet van 1922 en de Natuurschoonwet van 1928 stelden Staatsbosbeheer in staat natuur te gaan beschermen. In 1929 werd natuurbescherming formeel een taak van Staatsbosbeheer, hoewel men tot ver na de oorlog vond dat houtproductie belangrijker was. Staatsbosbeheer kreeg de opdracht toezicht te gaan houden op natuur en landschap en kwam hierdoor meer in contact met de maatschappij. Op deze wijze ontstonden goede verstandhoudingen met private eigenaren, verenigingen en gemeenten. De verhouding met de vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten was goed. Staatsbosbeheer volgde haar voorbeeld en liet wetenschappers adviezen uitbrengen. Op haar beurt gaf Staatsbosbeheer advies op het gebied van bosbouwtechnische kennis. De invloeden van bosbouw en natuur (figuur 1) bleven tot de Tweede Wereldoorlog ongewijzigd.

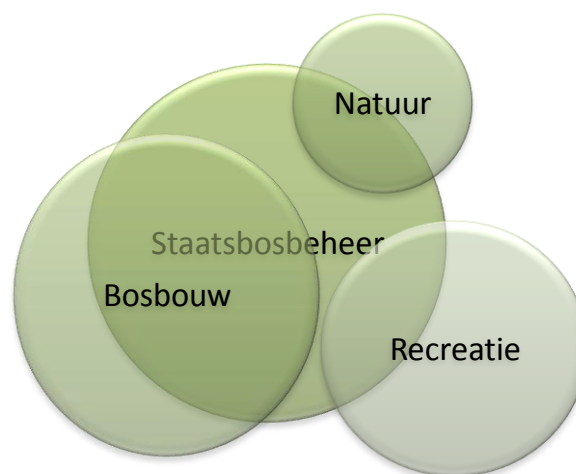
Tijdens de Tweede Wereldoorlog is 33.000 ha bos gekapt. Dit was toen zo'n 13 procent van de totale oppervlakte. Het hout ging naar de Wehrmacht en diende als brandhout tijdens de Hongerwinter. Er werd geen aandacht besteed aan lange termijn planning. Daarnaast was er veel schade aan bossen door bommen en het onderwater zetten van polders, vooral in Zeeland waar veel bomen het zoute water niet overleefden. Na de oorlog is Staatsbosbeheer begonnen met het herstellen van de schade, dit nam vele jaren in beslag.

4.4 KRITIEK OP DE BOSBOUW EN DE OPKOMST VAN RECREATIE

In de jaren '60 komen er subsidies voor bosbouw. Bosbouw als industrie was onrendabel geworden als gevolg van loonstijgingen in combinatie met gelijkblijvende houtprijzen. Bosbouw was ondanks de mechanisatie nog steeds arbeidsintensief en de kosten wogen niet langer op tegen de houtopbrengsten. De opkomst van recreatie in bos en natuur hielpen hier niet aan bij, de benodigde investeringen in recreatievoorzieningen brachten hoge kosten met zich mee. De naoorlogse bosbouw, die in grote mate was gericht op productiviteit, kreeg steeds meer kritiek. Als gevolg van de kritiek die de organisatie vanuit de samenleving kreeg deed een staatscommissie onderzoek naar Staatsbosbeheer. De stormen van 1972 en 1973 doen beseffen dat er inderdaad het nodige schort aan de omgang met het Nederlandse bos. Van de staatscommissie krijgt Staatsbosbeheer de opdracht op een meer natuurlijke manier met het bos om te gaan. Deze nieuwe inzichten worden ook vastgelegd in beleidsplannen, onder meer in een structuurvisie bos en bosbouw en een meerjarenplan. In deze beleidsplannen wordt bos niet langer als een op zichzelf staande entiteit gezien, maar als onderdeel van het landschap. De economisch tegenvallende resultaten van de bosbouw dragen er toe bij dat Staatsbosbeheer rond 1960 steeds meer technisch geschoolde werknemers in dienst neemt. Een deel van de weinig geschoolde seizoensarbeiders van Staatsbosbeheer werd in dienst genomen en kreeg intern een opleiding, van anderen werd het contract niet langer verlengd. Eind jaren '70 kan de bosbouw in Nederland weinig anders dan een noodlijdende bedrijfstak genoemd worden. Staatsbosbeheer poogt door het in kaart brengen van de eigen werkzaamheden een doelmatiger manier van werken te bereiken.

Tot de Tweede Wereldoorlog hadden bosbouwers en natuurbeschermers weinig met recreatie van doen gehad. In de jaren vijftig kwam recreatie echter in rap tempo opzetten. Nederlanders wonnen aan vrije tijd en besteden hun tijd steeds vaker in bos en natuur. Natuurbeschermers en bosbouwers trokken al

snel aan de bel. Recreatie mocht niet ten koste gaan van bos of natuur. De spanningen tussen recreanten en bosbouwers namen toe. Er diende beleid te komen die de vrijetijdsbesteding van Nederlanders in goede banen kon leiden. In 1952 kwam er bij het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen een afdeling vrijetijdsbesteding. Recreatie werd gezien als een bedreiging. Recreanten waren er veel en ze wilden van alles, de één gezelligheid, de ander afzondering en weer een ander allebei. Zonering, in die tijd het opvangen van recreanten aan de randen van gebieden, werd gezien als de oplossing al werd het toen nog niet zonering genoemd. De recreatiedruk liep in rap tempo op en gevreesd werd dat dit met de invoering van de vijfdaagse werkweek alleen maar erger zou worden. In 1956 bracht de Contactcommissie Natuur- en landschapsbescherming een brochure uit getiteld 'De zorg voor de recreatie in de vrije natuur als taak van de overheid'. De brochure was geschreven door ir. W.G. van der Kloet een Staatsbosbeheerder die geïnspireerd was door de omgang met recreatie in de Verenigde Staten. Van der Kloet zag een belangrijke rol voor Staatsbosbeheer in het uitvoeren van het recreatiebeleid van de overheid. Dit viel in eerste instantie niet in goede aarde bij natuurbeschermers en bosbouwers. De overheid nam haar taken op het gebied van openluchtrecreatie echter serieus. Zowel Van der Kloet, als de directeur van Staatsbosbeheer gingen onderdeel uitmaken van de Interdepartementale Commissie voor Recreatie (en Toerisme). Door hun rol in deze commissie was Staatsbosbeheer van begin af aan nauw betrokken bij de plannen van de overheid met recreatie. Staatsbosbeheer ging voor recreatie als het ware de buitendienst van de overheid vormen. Zij kreeg de taak en het geld om terreinen aantrekkelijk te maken voor recreanten. Recreatie stond in deze tijd zeer hoog op de agenda van de rijksoverheid. De identiteit van Staatsbosbeheer was nu grof weg in te delen als gebaseerd op drie praktijken bosbouw, natuur en recreatie (figuur 2). Recreatie nam al snel een zeer prominente rol binnen de organisatie in.

Figuur 2: De positie van bosbouw, natuur en recreatie in de jaren '50 en '60

Tot eind jaren '50 was de aanwezigheid van recreanten in de bossen van Staatsbosbeheer nog een bijzonderheid. Bij de reorganisatie van 1956 kwam meer aandacht voor recreatie. Aanvankelijk beperkten de voorzieningen voor recreanten zich tot kampeerterreinen en parkeer- en picknickplaatsen. In 1958 kwam recreatie op de agenda van Staatsbosbeheer. Er werd veel aandacht besteed aan de ontwikkeling van voorzieningen waaronder verharde boswegen, wandelroutes, speelvijvers, en picknickplaatsen. Ook begon Staatsbosbeheer met het uitgeven van kaarten en brochures en kwamen er rondleidingen met boswachters. Vanaf 1960 verdween recreatie niet meer van de agenda van de directievergaderingen van Staatsbosbeheer. Uitgangspunt van het beleid was dat Staatsbosbeheer recreanten alle vrijheid moest

gunnen. Dit botste echter wel met de positie van houtvesters en boswachters. Zij waren gesteld op de macht die zij hadden in hun terreinen en waren van mening dat bezoeker zich dienden te gedragen, zij waren immers te gast. Een verandering in de organisatiecultuur was nodig en die kwam er ook. Bordjes verboden toegang werden vervangen door vrij wandelen op wegen en paden, er kwam een Staatsbosbeheer logo en terreinen werden meer toegankelijk gemaakt.

Ook de invulling van het bosbeheer ging op de schop. Recreanten stelden andere eisen aan de samenstelling van het bos dan de bosbouwers tot dan toe hadden gedaan. Een mooi bos was het belangrijkste, met veel verschillende soorten bomen, het liefst van alle leeftijden, en met open plekken met een mooie zichtlijnen. De positie van bosbouw (gestoeld op houtproductie en natuurschoon) veranderde met het opkomende belang van recreatie. Het leek erop dat niet langer een productiedoelstelling het beheer van de terreinen stuurde. Beheerders moesten in hun plannen naast houtproductie rekening gaan houden met natuurbescherming, recreatie en landschap. Staatsbosbeheer deed haar best om de explosieve groei van recreatie bij te houden. Natuurlijk ondervond men onderweg problemen, maar de resultaten mochten er zeker wezen. Staatsbosbeheer kreeg nationaal en internationaal aandacht voor haar werk.

In de loop van de zestiger jaren begon overleg (intern en extern ten behoeve van kennisdeling) een steeds belangrijker deel van Staatsbosbeheer uit te maken. Binnen Staatsbosbeheer werd ondermeer ingezet op het uitwisselen van ervaringen op het gebied van recreatie. Buiten Staatsbosbeheer werd contact gezocht met bevriende stichtingen en terreinbeheerders. Derden vroegen Staatsbosbeheer om advies niet alleen op het gebied van bosbouw, maar ook over recreatie. Als grootste bezitter van recreatiegronden in Nederland wilde Staatsbosbeheer dat maar al te graag geven. De adviezen varieerden van het plaatsen van borden tot de inrichting van terreinen voor het publiek.

4.5 VERANDERENDE INZICHTEN

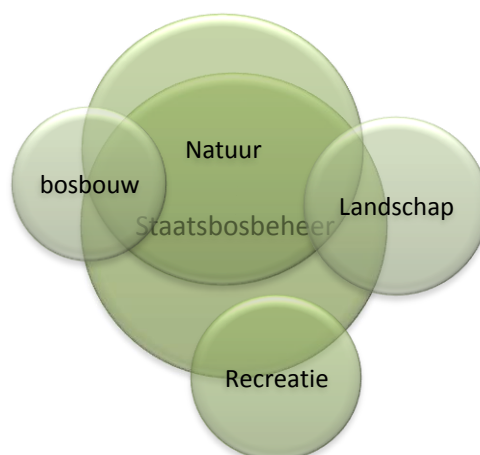
In de jaren '70 begonnen steeds meer mensen zich zorgen te maken over het milieu. De toekomst zag er somber uit, de Club van Rome luidde de noodklok, men moest bewuster met de omgeving om leren gaan. Natuurbescherming positioneerde zich steeds prominenter in het krachten veld van praktijken dat Staatsbosbeheer vormt. Aankopen door de rijksoverheid kwamen in beheer bij Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer deed op de terreinen tot de jaren '80 aan 'intern beheer' wat een voortzetting van het bestaande gebruik van de natuurterreinen inhield. De beheersplannen die vanaf 1965 werden geschreven droegen bij aan ontwikkeling van praktische en theoretische kennis over natuurbeheer. Naast natuur kwam er ook aandacht voor landschap. Er ontstond het besef dat bos en natuur onderdeel waren van het omringende landschap. Als adviseur van de overheid kreeg Staatsbosbeheer een steeds grotere taak in de vormgeving van het landschap. Dit uitte zich met name in het opstellen en uitvoeren van beplantingsplannen voor wegen en bij ruilverkaveling.

Bij Staatsbosbeheer veranderde het denken over recreatie als gevolg van een veranderende maatschappij. Bos en natuur werden niet langer als een decor voor recreatie beschouwd, maar bos en natuur moesten om de intrinsieke waarden bezocht worden. De aandacht voor natuur verlegde zich steeds meer van natuurbewoud naar natuurontwikkeling. Educatie was het sleutelwoord men moest leren over de bedreigingen waaraan de natuur bloot stond en de bijzondere waarden van gebieden leren kennen. Met deze nieuwe kijk op de invulling van recreatie wijzigden ook de voorzieningen zo werden wandelroutes natuurpleinen en uitkijkpunten oriëntatiepunten. Het waren de eerste stappen op weg naar de terreingebonden voorlichting van de jaren '80. Na de stormen van 1972 en 1973 was er nog maar weinig begrip in de samenleving voor wat bosbouwers deden. Terreingebonden voorlichting moest daar verandering in brengen. Interessant gegeven is dat nu in 2010 het jaar waarin het 100 jarig bestaan van

de Koninklijk Nederlandse Bosbouw Vereniging wordt gevierd de idee dat Nederlanders maar weinig weten over wat een bosbeheerder doet opnieuw centraal staat. Nog altijd roepen de verschillende beheersmaatregelen die in bos en natuur worden uitgevoerd vragen op bij de bezoekers van gebieden. De groter wordende betrokkenheid van mensen bij de natuur had tot gevolg dat recreanten te voet of op de fiets steeds verder de terreinen in trokken. De zonering uit de jaren '50 gebaseerd op autobezzoek volstond niet langer en de natuur had daar onder te lijden. Daar kwam nog bij dat mensen zich niet langer zomaar aan borden verboden toegang hielden en de overtuiging dat natuur van ons allemaal is steeds meer gemeengoed werd.

Er werd ingezet op de 'extensieve recreatie', men ging met kleine groepjes te voet of op de fiets de natuur in, een nieuwe kijk op recreatie die werd vastgelegd in de structuurvisie openluchtrecreatie van 1977. Staatsbosbeheer had grote moeite met de bescherming van natuur. Haar uitgangspunt 'natuur voor de mensen' paste bij de ideeën binnen de samenleving in die tijd. Het ideale bosbeeld van de recreanten was overigens nog dezelfde als in de jaren '50 men wilde voornamelijk variatie zien.

In de jaren 80 zorgde de economische recessie voor een vermindering in het voorzieningen aanbod voor de recreatie. Recreatie, met name het onderhoud van voorzieningen, kostte Staatsbosbeheer jaarlijks een derde van het totaal budget. In de jaren '90 kwam er weer minder geld voor recreatie. Waar mogelijk moesten recreatiemogelijkheden worden gecreëerd door particulieren, gemeenten, provincies en recreatieschappen. Er was niet langer behoefte aan 'plaatsgebonden' recreatie in plaats daarvan moest recreatie 'routegebonden' worden. Er zouden landelijke netwerken voor fietsers en wandelaars moeten komen, binnen deze netwerken was het aan Staatsbosbeheer om kleinschalige dagrecreatie gericht op natuurbeleving te ontwikkelen. Samenwerkingsregelingen met de ANWB en VVV moesten bijdragen aan een betere informatie voorziening voor de recreant. Door met andere terreinbeheerders samen te werken moesten verschillende routes aan elkaar worden gekoppeld. Figuur 3 geeft de positie van de verschillende praktijken binnen Staatsbosbeheer in de jaren '80 en '90 weer. Natuur neemt vanaf de jaren '70 een prominente positie in de organisatie in. In de jaren '90 wordt de aandacht voor natuur nog aanzienlijker met de plannen voor aanleg van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Bosbeheer wordt steeds meer opgenomen in het grotere geheel van natuurbeheer.

Figuur 3: De positie van bosbouw, natuur, recreatie en landschap in de jaren '80 en '90

4.6 VERZELFSTANDIGING

Sinds 1998 is Staatsbosbeheer een zelfstandig bestuursorgaan. Staatsbosbeheer maakt vanaf die tijd geen onderdeel meer uit van het ministerie van LNV, maar blijft een overheidsorganisatie. Als semi-publieke organisatie houdt Staatsbosbeheer zich bezig met zaken die ‘de politiek’ van haar vraagt. Bij de verzelfstandiging is er ook meer ruimte voor Staatsbosbeheer gekomen om producten aan te bieden die niet door LNV worden gefinancierd. In 2009 werd ruim een kwart van de middelen van Staatsbosbeheer verworven uit marktactiviteiten. Beschuldigingen van oneerlijke concurrentie vormen een zorg, dit heeft vooral te maken met de twee gezichten van Staatsbosbeheer als terreinbeherende overheidsinstantie en marktpartij. De Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer in 1998 heeft er toe geleid dat de organisatie midden in de samenleving is komen te staan. Het beleid van Staatsbosbeheer heeft zich sinds de verzelfstandiging toegespitst op publieke dienstverlening. Staatsbosbeheer heeft een voortrekkersrol in de vermaatschappelijking van natuurbeleid. Publieke belangen dienen meegenomen te worden in de aansturing. (Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer, 2009) Staatsbosbeheer als organisatie bestaat op dit moment uit een hoofdkantoor in Driebergen, vier regio’s en daaronder verschillende beheerseenheden (Bijlage 4).

Sinds de verzelfstandiging van Staatsbosbeheer, en met name de laatste vijf jaar, zijn er in de samenleving steeds meer kritische geluiden te horen richting Staatsbosbeheer. Volgens de Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer (2009) weet de maatschappij niet altijd precies wat ze van Staatsbosbeheer kan verwachten.

4.7 STAATSBOSBEHEER IN DE 21STE EEUW⁵

Staatsbosbeheer wil in de 21ste eeuw bekend staan als een veelzijdige natuurbeheerder (ambitie tot 2010/2015). Hieraan wordt door alle medewerkers van Staatsbosbeheer op een veelheid van fronten hard gewerkt. Er zijn veel creatieve ideeën onder de medewerkers die ook vaak met meer of minder succes in het veld zijn toegepast. Waar het echter vaak aan lijkt te ontbreken is een goede sturing vanuit de lijnorganisatie. De laatste jaren is gebleken dat de situatie in het veld niet altijd even goed aansluit op de wensen van ‘de recreant’. In het afgelopen decennium is het recreatie beleid van Staatsbosbeheer zich steeds verder gaan richten op een vraaggerichte benadering van recreatie. Hoewel deze ‘nieuwe’ benadering goed verwoord is in beleidsstukken constateren medewerkers recreatie verschillen tussen beleid en de situatie in het veld. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het recreatiebeleid nog niet breed gedragen wordt binnen de organisatie. Dit heeft te maken met kennis van het beleid en de beschikbaarheid van mensen en middelen. Ook de autonomie die veel beheerders hebben in het eigen gebied draagt bij aan het ontstane verschil. Op dit moment wordt hard gewerkt aan het naast elkaar laten bestaan van verschillende taken van Staatsbosbeheer. Dit wordt onder meer gedaan door het toekennen van zogenaamde sporen aan gebieden. Het gekozen spoor (onder meer recreatie, natuur en cultuurhistorie) is dan bepalend voor de invulling van het beheer in een gebied. Hoewel natuurbeheer nog steeds de boventoon voert is er in toenemende mate aandacht voor recreatie (onder druk van maatschappelijke ontwikkelingen en politiek).

⁵ De in deze paragraaf gedane uitspraken komen voort uit observaties (veld en kantoor), interviews en bestudering van een veelheid aan beleidsdocumenten en vergaderstukken.

Tabel 1: Veranderende aandachtgebieden binnen Staatsbosbeheer

Tijdsperiode	1899 tot 1945	Jaren '50	Jaren '60	Jaren '70	Jaren '80 en '90	Nu
Kern organisatie	Beheer en aanleg van staatsbossen	Herstel schade aan bossen	Cultuurverandering macht van de houtvesters en boswachters neemt af	Natuur (ontwikkeling) en landschap steeds prominenter naast bosbeheer en recreatie	Aandacht natuur neemt nog steeds toe , netwerken, EHS, verzelfstandiging van de organisatie	Natuur voert de boventoon , maar er wordt gezocht naar meer evenwicht tussen de taken
Positie van Recreatie	Aandacht voor recreatie zeer beperkt, aantal terreinen wel open voor publiek	Opkomst recreatie, aanleg voorziening en naar Amerikaans voorbeeld	Verbreding openstelling, hoge recreatiedruk, voorbeeld rol nationaal en internationaal	Extensieve recreatie, voorlichting en educatie	Bezuinigingen op recreatieve voorzieningen, opkomst routegebonden recreatie	Recreatie neemt in beleid en discussies een steeds belangrijker positie in , ontwikkeling naar vraaggericht werken

4.8 BESLUIT

Staatsbosbeheer heeft een grote invloed gehad op de ontwikkeling van bosbouw, natuurbescherming, landschapsinrichting en recreatie in Nederland. Zoals hier boven beschreven zijn de keuzes die voor of door Staatsbosbeheer zijn gemaakt voor een groot deel ingegeven door de maatschappelijke ontwikkelingen in die tijd. De behoefte van de Nederlandse bevolking aan recreatiemogelijkheden en natuurbeleving hebben samen met de ontwikkeling van inzichten in natuurbeheer en natuurontwikkeling Staatsbosbeheer gevormd.

**“... Staatsbosbeheer de partij die
verstandige dingen doet, met het
gezicht naar de samenleving”**

(Directeur Chris Kalden in Gerlings, 2009)

Staatsbosbeheer is door de jaren heen een organisatie gebleken die zich weet aan te passen in een veranderende maatschappij. Intern zijn in de loop der jaren vele discussies gevoerd over de richting die de organisatie in haar beheer en beleid dient op te gaan. De invloed van de politiek is groot. De relatie met LNV is erg sterk en werkt in een aantal gevallen beklemmend. Veel beleid, ook recreatiebeleid is een bijna letterlijke kopij van de beleidsplannen van onze rijksoverheid. Kritische geluiden uit de maatschappij en ontwikkelingen binnen de organisatie hebben gevolgen voor de organisatiecultuur en identiteit van Staatsbosbeheer. Een nieuwe verschuiving in de praktijken, met als gevolg een verandering in de discoursen, lijkt op handen. De wens hiervoor is ook vooral bij het ministerie van LNV aanwezig in herhaalde pleidooien voor het vermaatschappelijken van de organisatie. De cultuur van de organisatie speelt hierin een belangrijke rol (Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer, 2009). Nu nog staan ecologische successen voorop en lijkt de interne cultuur hierdoor gedomineerd. In het volgende hoofdstuk zal hier naar aanleiding van de huidige positionering van recreatie middels een discoursanalyse nader op ingegaan worden.

5 DISCOURSANALYSE

5.1 INLEIDING

Staatsbosbeheer is betrokken bij vele verschillende aan natuurbeheer gerelateerde aspecten, dit is ook terug te zien in het in de inleiding reeds genoemde takenpakket. Door deze brede oriëntatie is er sprake van een constellatie van discursieve praktijken die nader gespecificeerd kunnen worden als discourses. De macht en positie van de verschillende discourses is van tijd tot tijd en van praktijk tot praktijk aan verandering onderhevig. De positie van een discours kan van tijd tot tijd variëren van een meer centrale positie in het geheel van discourses waaruit Staatsbosbeheer bestaat naar een meer in de periferie gelegen positie. Dit kan uitgebreid worden naar een manier waarop gekeken kan worden naar het relatief belang van een discours binnen een organisatie. Deze manier van kijken naar een organisatie kan inzichten verschaffen in de manier waarop een organisatie van binnen en van buiten bekeken wordt en de oorzaken daarvoor en gevolgen daarvan.

In het vorige hoofdstuk is de historie van Staatsbosbeheer aan bod geweest. Centraal stond de ontwikkeling van de verschillende taken die Staatsbosbeheer vormen en hun positie binnen de organisatie. In dit hoofdstuk bouw ik verder op het fundament dat ik in het vorige hoofdstuk legde. Na analyse van verschillende documenten en uit de gehouden interviews onderscheid ik drie discourses binnen Staatsbosbeheer:

- Ecocentrisch natuurdiscours
- Waardevolle landschapsdiscours
- Vraaggericht recreatiediscours

Bosbouw komt als discours niet aan de orde omdat de bosbouw als zelfstandig onderdeel nog maar een minimale rol heeft in het geheel van discourses en het beheer van bossen grotendeels is ondergebracht bij het natuurbeheer.

Per discours wordt beschreven wat de kern van het discours vormt, wie de dragers van het discours zijn, welke percepties domineren en leidend zijn, wat de positie van recreatie binnen het discours is en wat de macht en invloed van het betreffende discours is binnen de organisatie. Naast de discourses zijn ook twee praktijken en een aparte storyline onderscheiden. Deze worden volgend op de presentatie van de discourses besproken.

5.2 ECOCENTRISCH NATUURDISCOURS

5.2.1 KERN EN DRAGERS

Staatsbosbeheer geeft aan de verschillende Nederlandse ecosystemen in stand te willen houden voor toekomstige generaties. Om dit te bereiken wordt ingezet op behoud, herstel en ontwikkeling. Het gaat daarbij om het behouden van natuurwaarden en het terugbrengen van verloren gegane onderdelen van natuurlijke systemen. Een van de ideeën binnen dit discours is dat natuur zichzelf ontwikkelt. Over de mate waarin mag worden ingegrepen in natuur en over de definitie van natuur verschillen de dragers van dit discours van mening.

Bij Staatsbosbeheer zijn mensen werkzaam die hart hebben voor de natuur. Hun beroep is in veel gevallen niet alleen werk, maar een levensfilosofie. Binnen de organisatie zijn veel ecologen actief om te monitoren en beleid ten uitvoering te brengen. Behoud en ontwikkeling van natuur staan hoog in het

vaandel en worden gezien als een waardig streven. Het *ecocentrisch natuurdiscours* is dwars door de organisatie te vinden. Natuur wordt breed gedragen binnen de organisatie. Aan natuur heeft menig 'staatsbosbeheerder' zijn hart en ziel verpand. 'Onze' natuur die moet je koesteren is het gehoorde geluid.

5.2.2 PERCEPTIE OP POSITIE RECREATIE

In de jaren '70 kwam met de natuurbeschermingsbeweging ook steeds sterker het besef naar voren dat recreatie in potentie schadelijk kon zijn voor natuur. Extensieve recreatie en educatie, dat waren de sleutelwoorden die zouden zorgen voor 'de oplossing'. Nog steeds stellen veel ecologen en beheerders (dragers van het *ecocentrisch natuurdiscours*) recreatie achter natuurbelang. De idee binnen dit discours is dat recreatie in geen geval ten koste van natuur mag gaan. Wanneer er gedacht wordt over recreatie dan is dat vooral vanuit de aanbodskant. We moeten wel iets voor de recreant doen. Waar kunnen we dit doen, zodat die recreant de natuur zo min mogelijk schade toe brengt. Bij de dragers van het *ecocentrisch natuurdiscours* leeft de gedachte dat natuurbescherming voorop staat en recreatief medegebruik plaats vindt waar dat kan. Dit is echter niet in lijn met het formele beleid van de organisatie.

5.2.3 MACHT EN INVLOED

Door het grote aantal aanhangers van dit discours, is dit discours zeer machtig binnen de organisatie. Zo machtig zelfs dat het op momenten de lijnorganisatie (het beleid van boven) kan ondermijnen. Hoewel in het formele beleid is vastgelegd dat recreatie soms ten koste van natuur mag gaan, strekken de armen van het *ecocentrisch natuurdiscours* zover dat dit in de beheerpraktijk moeilijk is toe te passen. Daar komt bij dat het beleid waarop dit discours stoelt ook wettelijk en via de landelijke politiek wordt ondersteund. De Ecologische Hoofdstructuur (een netwerk van gebieden die ecologische verbindingen voor flora en fauna vormen) en Natura 2000 (het Europees netwerk van beschermde natuurgebieden) zijn krachtige wapens in de strijd om dominantie.

5.3 WAARDEVOLLE LANDSCHAPSDISCOURS

5.3.1 KERN EN DRAGERS

Staatsbosbeheer heeft vele cultuurhistorische objecten en elementen in haar bezit, gelegen in kwalitatief hoogwaardige landschappen. Recentelijk zijn deze gebundeld in een boekwerk genaamd 'Parels van Staatsbosbeheer'. Veel van deze relictten (o.a. landhuizen en opstallen) zaten bij natuur aankopen inbegrepen, maar ook delen van cultuurlandschappen behoren tot de eigendommen van Staatsbosbeheer. Voor veel van die landschappen is de historische identiteit bepalend voor het beleid. Het bijzondere aan dit discours is dat het eigenlijk ook natuur en recreatie omvat. Binnen het landschap bevindt zich ook dikwijls bijzondere natuur, zoals trilvenen, heidevelden of schorren en slikken. Het waardevolle landschapsdiscours zet in op het behoud en herstel van cultuurhistorische elementen daarbij gaat het zowel om gebouwen als om landschappelijke elementen zoals grafheuvels. Voor recreatie speelt de beleving een grote rol en ook de betekenis die de groene landschappen kunnen hebben voor recreatie in de groene omgeving. Dit discours wordt binnen de organisatie gedragen door een beperkte groep. Het cluster dat zich bezig houdt met landschap is niet veel groter dan dat van recreatie.

5.3.2 PERCEPTIE OP RECREATIE

Binnen het landschapsdiscours is het besef dat recreatie kan bijdragen aan het creëren van een zeker begrip voor gepleegde ingrepen. De relatie met de mens is erg sterk vooral ook omdat landschap, zeker in Nederland, gevormd is door die mens. Er wordt sterk ingezet op het beleefbaar maken van het landschap daarin neemt erfgoed een belangrijke rol in. Staatsbosbeheer zet zich in voor het behoud van cultuurhistorie. Bezoekers vinden dit veelal prachtig.

5.3.3 MACHT EN INVLOED

Net als bij recreatie is de invloed van het waardevolle landschapsdiscours binnen de organisatie beperkt. De dragers van dit discours moeten opboksen tegen de breed gedragen natuurbelangen om aandacht voor 'hun' landschap.

5.4 VRAAGGERICHT RECREATIEDISCOURS

5.4.1 KERN EN DRAGERS

Tot begin deze eeuw vond denken over recreatie vooral plaats via gedachten over voorzieningen. In de jaren 1960 en 1970 bezochten recreanten in steeds grotere getale de gebieden van Staatsbosbeheer. Bestuurders wisten niet precies wat ze met dit gegeven moesten, want wat wilde die recreant nu eigenlijk? Op deze vraag was het moeilijk antwoord geven, omdat beleid tot dan toe gebaseerd was geweest op indrukken en niet gestoeld op feiten. Nieuwe ontwikkelingen in de sociale wetenschappen boden echter de mogelijkheid om beleid toetsbaar te maken. Op het gebied van recreatie was het halverwege de jaren zestig tijd voor evaluatie. Er was veel tijd en geld in het realiseren van recreatievoorzieningen gestoken. Staatsbosbeheer nam een socioloog in dienst om de effecten van de recreatievoorzieningen in kaart te brengen en aan te geven waar Staatsbosbeheer zich in de toekomst op recreatief vlak mee bezig moest gaan houden. Vandalisme en de gevolgen van een zeer hoge recreatiedruk in een aantal terreinen deed Staatsbosbeheer inzien dat het van belang was in de gaten te houden wat de behoeften van het publiek waren. De wensen van het publiek leken voortdurend in beweging te zijn (Buis & Verkaik, 1999).

Ook in de jaren '50 werd vanuit het denken van Van der Kloet al enigszins gewerkt met een vraaggerichte benadering van recreatie. De recreant was in die tijd koning. Recreatievoorzieningen kwamen er voor alle typen recreanten. Staatsbosbeheer wilde het iedereen naar de zin maken. In elk gebied werd dan ook een heel scala aan voorzieningen aangelegd van wandel- tot ruitpaden en van picknickplek tot informatiepaneel.

Zo'n drie jaar geleden zijn de recreatiemedewerkers recreatie anders gaan benaderen. Er moest vraaggericht worden gewerkt. Het toenemende aantal recreatievormen dwong specialisatie af.

"Wij denken mensinclusief. Daar onderscheiden wij ons mee. Vermaatschappelijken houdt in dat we gastheer voor iedereen moeten en willen zijn. Iedereen is welkom, van natuurliefhebber tot gezelligheidszoeker en ook de mountainbiker. 92% van onze gebieden is opengesteld. Maar niet alles kan op een plek. Vraaggericht werken biedt ons handvatten om per gebied te kiezen en meer kwaliteit te bieden aan de gekozen doelgroepen."

– Marloes Berndszen, Staatsbosbeheer (in Heijningen, 2010)-

Bovenstaande quote omvat goed de kern van het 'nieuwe' recreatie denken. De dragers van dit gedachte goed zijn de medewerkers recreatie bij Staatsbosbeheer. Zij doen hun best om hun boodschap naar de hogere en lagere regionen van de organisatie uit te dragen maar met z'n achten op een organisatie van zo'n 1000 mensen is dat zeker geen gemakkelijke opgave.

5.4.2 PERCEPTIE OP POSITIE RECREATIE

Als een van de taken van Staatsbosbeheer zou recreatie volgens de leden van dit discours gelijkwaardig moeten zijn aan natuur en landschap. De dragers van dit discours vragen om meer aandacht vanuit het bestuur. Immers recreatie, een kerntaak van Staatsbosbeheer, is in ieder geval op papier zo goed als gelijkwaardig aan natuur. De dragers van het discours zijn zich er verder van bewust dat hun 'nieuwe' visie

op recreatie nog niet (volledig) geland is in de breedte van de organisatie. Dit heeft ook te maken met de wijze waarop de organisatie in elkaar zit.

5.4.3 MACHT EN INVLOED

De invloed van de recreatiemedewerkers is beperkt en soms zitten ze dan ook letterlijk met de handen in het haar. Janneke Kuysters (Leisure Result) die veel samenwerkt met Staatsbosbeheer op het gebied van recreatie geeft aan dat de kleine groep recreatiemedewerkers het bij vlagen erg moeilijk heeft.

“... als ik kijk naar recreatie dan zeg ik ja de vernieuwers in de organisatie is een relatief kleine groep en die moeten een relatief grote groep mee trekken. Ja dat lukt de ene keer wel en de andere keer niet.”

- Janneke Kuysters, Leisure Result-

Eigenlijk hebben alle ‘staatsbosbeheerders’ wel een mening over recreatie. Dat is niet vreemd want we zijn natuurlijk als vervent natuurbezoekers allemaal praktijk deskundige. Dit maakt de positie van de recreatiemedewerkers echter niet gemakkelijker. Hun deskundigheid wordt nog al eens in twijfel getrokken en is minder vanzelfsprekend dan die van bijvoorbeeld de ecologen.

5.5 PRAKTIJKEN EN STORYLINES

In het theoretisch kader zijn discoursen gespecificeerd als raamwerken, een geheel van ideeën en denkbelden op basis waarvan in praktijken wordt gehandeld. Wie spreekt over een storyline of een praktijk krijgt niet direct de doelen of middelen in het oog maar meer de story en dus het verhaal van mensen, van de redenering en dus ook wel de argumenten en de bestaande en gewenste praktijken. Bij Staatsbosbeheer is het beleid de gewenste praktijk en het beheer (situatie in het veld) de bestaande praktijk. Praktijken volgens Hajer omvatten praktische zaken bij de bestudering van Staatsbosbeheer kan gedacht worden aan het opstellen van een beheerplan of een beleidsvisie, maar ook aan de aanleg van wandelroutes, het dunnen van bossen en het afplaggen van heide. Binnen Staatsbosbeheer is onderscheid gemaakt in twee clusters van praktijken: de bestuurspraktijk en de beheerspraktijk.

5.5.1 BESTUURSPRAKTIJK

Bij de eerste kennismakingen met recreatie werd dit nieuwe aspect van Staatsbosbeheer als snel door het bestuur van de organisatie omarmd. Deze ontwikkeling was sterk gebonden aan de rijksoverheid die Staatsbosbeheer als uitvoeringorgaan van het rijksbeleid zag. Bij het bestuur van Staatsbosbeheer speelt vooral hoe men de acties kan legitimeren. Er wordt gewerkt met overheidsgeld in naam van de Nederlandse bevolking. Dit brengt met zich mee dat medewerkers van Staatsbosbeheer hun acties moeten kunnen legitimeren. Het liefst natuurlijk op basis van bewezen feiten. De opdracht die Staatsbosbeheer heeft is bijna een op uitwisselbaar met het standpunt van de rijksoverheid en wordt mooi verwoord in het jaarverslag van 2009:

“Staatsbosbeheer werkt in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) aan het behoud en de ontwikkeling van natuurgebieden, en aan het bewerkstelligen van een brede maatschappelijke belangstelling en waardering voor natuur en landschap.” (Staatsbosbeheer, 2010a:5)

De bestuurders van Staatsbosbeheer geven vorm aan de praktijk middels beschrijvingen van onder meer de missie en visie van de organisatie en andere strategie- en beleidsdocumenten. De opdracht tot vermaatschappelijking is een van de belangrijkste drijfveren voor de inzet op recreatie. Dit komt voort uit het besef dat natuur middels ervaring en beleving door mensen meer gewaardeerd zou worden en daarmee ook het natuurbeleid. Voor velen, Staatsbosbeheer en ander terreinbeherende organisaties, is het creëren van draagvlak sterk verbonden aan het bestaansrecht van die organisaties. Naast vermaatschappelijking zijn ook beleving en gezondheid belangrijke drijfveren van recreatie. Recreatie wordt

in de bestuurspraktijk bekeken als een taak die moet worden uitgevoerd. De realisatie dat recreatie belangrijk is voor het oordeel van politiek en maatschappij is tot de bestuurders door gedrongen. In recente uitingen van het management van Staatsbosbeheer (onder meer directeur Chris Kalden) wordt gesteld dat recreatie in sommige gevallen zelfs ten koste van natuur zou mogen gaan.

De middelen die nodig zijn voor een goede uitvoering van het opgestelde recreatie beleid zijn nog onvoldoende. Er is vooral een tekort aan mankracht. Hoewel hier op dit moment nog niets aan wordt veranderd, kwam tijdens een presentatie van Harry Boeschoten (management Staatsbosbeheer) bij het recreatieoverleg van 29 april 2010 duidelijk naar voren dat het management beseft dat er op het gebied van recreatie dingen moeten gaan veranderen. Hij wees onder meer op de remmingen die er zijn op de uitwerking van goede ideeën door de complexiteit van de organisatie en het gebrek aan kracht in de lijnorganisatie. Dit komt overeen met de ideeën van geïnterviewde recreatiemedewerkers. Voor recreatie betekent dit vooralsnog dat het beleid dat wordt opgesteld door de medewerkers recreatie, en dat wordt erkend door het management, lang niet op alle plaatsen in het veld tot de vooraf oengehouden uitvoering komt. Management en recreatiecluster zijn het er over eens dat wanneer het niet binnen het recreatiecluster gebeurt het helemaal niet van de grond komt. De recreatiemedewerkers zouden meer druk moeten uitoefenen op het management, aldus Boeschoten.

“De bestuurslaag moet heel actief gevoed worden en dat gebeurt niet.”

- Theo de Bruin, Staatsbosbeheer-

Deze opmerking van Theo de Bruin lijkt kenmerkend voor de organisatie, ook het management zelf beseft dit. Marloes Bernds geeft daarbij aan dat het ook binnen het management ontbreekt aan eenheid. Dit heeft te maken met de aanwezigheid van de drie discourses en de uitwerking die zij hebben op de bestuurspraktijk. Binnen de bestuurspraktijk zijn mensen actief die beïnvloed worden door verschillende discourses. Dit zou in beginsel goed moeten zijn voor de balans in de organisatie. Invloeden van buiten (andere lagen van de organisatie en vanuit de politiek) zijn groot en de invloed van het bestuur daar in tegen is beperkt, dit heeft te maken met de zwakte van de lijnorganisatie. Een goede top-down sturing in de complexe organisatie ontbreekt. Hoewel het verhaal goed is, muteert het verhaal in de regio's wat resulteert in verschillen in praktijken, en kritiek van buiten op de vele verschillende situaties in het veld.

5.5.2 BEHEERPRAKTIJK

De veldmedewerkers bij Staatsbosbeheer wisten al vroeg van aanpakken. Op het gebied van recreatie gingen ze in het tweede deel van de vorige eeuw al aan de slag volgens het principe van 'trial and error'. Waar de verschillende discourses in de bestuurspraktijk voor verdeeldheid zorgen, wordt de beheerpraktijk gedomineerd door het *ecocentrisch natuurdiscours*. De natuurwaarden zijn leidend, de aandacht voor recreatie varieert als gevolg van de verschillen in recreatiedruk in de terreinen van Staatsbosbeheer.

De realiteiten van bestuurspraktijk en beheerpraktijk staan bij Staatsbosbeheer op afstand van elkaar. De belevingswereld van medewerkers, hoe zij de werkelijkheid ervaren, vindt beperkte aansluiting bij de wijze waarop de bestuurlijke organisatie functioneert. Daar komt bij dat de relatie en communicatie tussen regio's en hoofdkantoor ook niet altijd even sterk is. Er is veel ruimte voor eigen invulling. Hierdoor raakt de lijn van de organisatie en de eenheid naar buiten vaak zoek. Bij recreatie is dit bijvoorbeeld zichtbaar in de bebording en de grote diversiteit in het uiterlijk van voorzieningen. Aan de ene kant historisch gegroeid, anderzijds ontstaan onder de individualiteit van regionale en lokale medewerkers. Landelijke regels blijken niet altijd bekend of men legt deze naast zich neer. Deze werkwijze is in veel gevallen niet een bewuste handeling. Ook anderen dan 'staatsbosbeheerders' is dit opgevallen:

“Er is zo ongelofelijk veel aan de hand dat zo’n organisatie in zijn huidige bezetting dat natuurlijk nooit kan missen. Dus wat gebeurt er, er gaat een beheerder naar een overleg toe, een gebiedsontwikkelingsoverleg bijvoorbeeld, en dat komt voor en dat zijn mensen die natuurlijk vanuit hun specialisatie op ontwikkeling en beheer vanuit de grond van hun hart daar het belang van Staatsbosbeheer zitten te dienen maar niet in de gaten hebben dat ze een aandachtsgebied overslaan en niet omdat ze dat niet willen maar omdat ze niet zo gericht zijn.”

- Janneke Kuysters, Leisure Result-

Voor de mensen in het veld (beheerders en boswachters) is Driebergen in veel gevallen ver weg. In gesprekken is meermalen gewezen op een kloof tussen het hoofdkantoor en de mensen in het veld. Afspraken met het hoofdkantoor komen traag door in het veld of andersom. Voor een vergroting van de effectiviteit van de organisatie is een versterking van de interne sturing gewenst. De ruimte om zelfstandig te handelen is erg groot, dat was in vroeger tijden wel anders.

“Op staf niveau had je een sectie recreatie. Toen der tijd iets van 13 man. Die had zowel beleidsontwikkeling als het adviseren naar beheer als opdracht. De nadruk lag wel op het beheer. We zaten toen veel dicht bij het beheer.” (positie van recreatie in de jaren '80)

- Jan Blok, Staatsbosbeheer -

Iedereen experimenteert op het gebied van recreatie in de regio. Soms met positieve resultaten (het trekken van langlaufsporen in de afgelopen winter) en soms met negatieve resultaten (bebording op utrechtse heuvelrug). In de beheerspraktijk is de macht van het *ecocentrisch natuurdiscours* aanzienlijk (maar niet onbeperkt) zolang de ‘top-down organisatie’ zwak blijft zal de situatie niet snel veranderen.

5.5.3 STORYLINE DOOR COMMUNICATIE

De medewerkers communicatie en marketing verzorgen een prominente rol binnen Staatsbosbeheer in het onderhouden van de relaties met de wereld buiten Staatsbosbeheer. Bekendheid en het creëren van draagvlak voor Staatsbosbeheer zijn aan de orde van de dag, maar ook schade beperken valt onder hun bezigheden evenals het beheren van de huisstijl. Campagnes als ‘Staatsbosbeheer naar Buiten’ moeten bijdragen aan de vermaatschappelijking van Staatsbosbeheer. De vertellers van deze storyline zijn zowel op het hoofdkantoor en in de regio’s (medewerkers communicatie en belangenbehartigers) actief aanwezig.

Welkom bij Staatsbosbeheer! Is een kreet die tijdens de maanden die in de maanden dat ik bij Staatsbosbeheer op het kantoor in Driebergen aan mijn onderzoek werkte met enige regelmaat naar voren kwam. Op het gebied van recreatie is vooral huisstijl en dan in het bijzonder de informatie voorzieningen bij de entrees tot de gebieden van Staatsbosbeheer een punt van discussie. Vanuit communicatie wordt het als wenselijk gezien dat het duidelijk is dat men zich in de terreinen van Staatsbosbeheer bevindt. Recreatie wordt gezien als een middel om draagvlak te creëren en te zorgen voor een positieve publieke opinie. Hier is een wezenlijk verschil met de recreatiemedewerkers die eerder het welzijn van ‘de Nederlander’ dan het organisatie belang voorop stellen.

Bij Staatsbosbeheer is veel van de mate van macht en invloed te danken aan de personen die zich met een bepaalde opgave bezighouden. De sterke persoonlijkheid van Debbie Kamphuis (directeur Communicatie en Marketing) draagt aanzienlijk bij aan de krachtige positie die communicatie binnen Staatsbosbeheer heeft. Door de vele relaties met de buitenwereld (onder meer belangenbehartigers en media) is de storyline die neergezet wordt door communicatie bepalend voor het gezicht van Staatsbosbeheer naar buiten. Wat we zien bij communicatie is dat zij duidelijk een eigen storyline over Staatsbosbeheer neer zetten, deze storyline is gebaseerd op elementen uit alle discoursen.

5.6 MACHT VAN DE DISCOURSEN IN DE PRAKTIJK

De vermaatschappelijking van Staatsbosbeheer gaat samen met een steeds meer vraaggerichte benadering van recreatie. Er heeft zich (de laatste vijf jaar) een kentering voor gedaan in het denken over recreatie, waardoor een *vraaggericht recreatiediscours* momenteel de ontwikkeling van recreatie bij Staatsbosbeheer lijkt te sturen. Dit discours overschaduwde de recreatieaanbod benadering die tot begin deze eeuw het kader vormde voor recreatiebeleid, -beheer en -onderzoek bij Staatsbosbeheer. Deze omslag in het denken over recreatie is nog niet overal in de organisatie geland, zoals we hebben gezien in de perceptie van recreatie binnen het *ecocentrisch natuurdiscours* en zoals blijkt uit de praktijken en storyline. Staatsbosbeheer lijkt zich nu te bevinden in een overgangsfase, nieuwe denkbeelden zijn nog niet bij iedereen geland.

Om haar maatschappelijke rol beter te kunnen waarmaken is een duidelijker positie voor recreatie bij Staatsbosbeheer gewenst. Er is daarvoor meer ruimte, geld en flexibiliteit nodig. Door de prominente aanwezigheid van het *ecocentrisch natuurdiscours* verlopen onderhandelingen hierover stroef. Heel kort komt het er op neer dat met de nodige bezuinigingen eigenlijk niemand er op achteruit wil gaan en het sterkst en breedst gedragen discours (*ecocentrisch natuurdiscours*) dan zijn slag kan slaan. Daar komt bij dat ook veel moeite moet worden gedaan om aandacht te krijgen van management. Het beleid komt overigens wel overeen met de percepties binnen het *recreatieve vraagdiscours*. De middelen die Staatsbosbeheer heeft voor recreatie zijn beperkt. Veel geld gaat zitten in het beheren en aanleggen van recreatievoorzieningen (o.a. paden, bebording, bankjes, informatieborden). Om meer aansluiting te creëren tussen de recreatieafdeling en beheerders in het veld is meer mankracht nodig. Op dit moment zijn recreatiemedewerkers te weinig in het veld.

5.7 BESLUIT

De in dit hoofdstuk beschreven discourses leggen de basis voor de acties die men nu onderneemt en de meningen die er door Staatsbosbeheerders en de organisatie als geheel op na gehouden worden. Het *ecocentrisch natuurdiscours*, *waardevolle landschapsdiscours* en *vraaggericht recreatiediscours* vormen samen het krachtenveld dat de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer bepaalt en hebben hun effecten op de cultuur en identiteit van de organisatie. In het volgende hoofdstuk zal nader worden ingegaan op de betekenis van de discourses voor de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer en daar buiten, voor nu en de (nabije) toekomst.

6 DE BETEKENIS VAN DE DISCOURSEN VOOR RECREATIE

6.1 INLEIDING

Als organisatie is Staatsbosbeheer constant in beweging. Dat is terug te zien in de verschillende ten behoeve van dit onderzoek bestudeerde beleidsdocumenten en onderzoeksrapporten, maar ook in de samenstelling van de organisatie, de mensen die voor Staatsbosbeheer werken en hun expertise. Een discours heeft een identiteit die wordt bepaald door de dragers van dat discours; een discours bestaat niet uit een groep mensen of netwerk, maar mensen worden beïnvloed door discourses. Drager zijn van een discours impliceert een gedeelde competentie met andere drager (Wenger, 1998). Voor Staatsbosbeheer zijn meerdere discourses binnen de organisatie geïdentificeerd. Iedere 'staatsbosbeheerder' heeft bepaalde discourses binnen (en buiten) de organisatie waarmee hij of zij zich kan identificeren, dit kan zowel verticaal (medewerkers communicatie hoofdkantoor, regiokantoor en beheerseenheden) als horizontaal (boswachters onder elkaar) zijn.

Verschillende discourses hoeven niet te conflicteren en het is voor een individu ook mogelijk om te worden beïnvloed door verschillende discourses. Zo kan je zonder problemen lid zijn van een wijnclub en een vakvereniging voor bosbouwers. Conflicten kunnen echter wel aanwezig zijn door bijvoorbeeld de aanwezigheid van tegengestelde belangen. Soms kunnen dragers van een bepaald discours er wederzijds belang bij hebben om een kijkje te nemen in elkaars keuken. Een voorbeeld zijn gesprekken tussen natuurexperts en recreatie-experts, twee groepen met elk hun eigen discours. Door gesprekken te voeren kan aanvankelijk aanwezig wantrouwen en/ of onbegrip verminderen of zelfs verdwijnen doordat de leden van de verschillende discourses langzaam elkaars taal en conceptualisering leren kennen (Bolhuis, 2006). In dit hoofdstuk wordt bekeken wat het dominante discours is. Vervolgens wordt bekeken wat de gevolgen van de aanwezige discourses zijn voor recreatie, maar ook voor de cultuur en identiteit van de organisatie, de omgeving waarin ook recreatiemedewerkers worden geacht te functioneren.

6.2 DOMINANT DISCOURS

In de jaren '90 is er veel belangstelling voor natuur en dat gaat ten koste van andere aspecten als recreatie en landschap. Met de komst van Natura 2000 wordt de aandacht voor natuur alleen maar versterkt. Nu nog staat het *ecocentrische natuurdiscours* centraal binnen Staatsbosbeheer. Langzamerhand zien we echter toch weer kritische kanttekeningen. Maatschappelijke belangen treden meer op de voorgrond. In de strijd om aandacht verliest het *vraaggerichte recreatiediscours* het nog altijd van het *ecocentrisch natuurdiscours*. Toch zijn er de afgelopen tijd waardevolle lessen op gedaan over hoe de positie van het *vraaggerichte recreatiediscours* binnen de organisatie kan worden versterkt. Zo is er het besef dat door het ontbreken van bijvoorbeeld wetten of nota's voor recreatie het moeilijker is om het belang van recreatie duidelijk te maken tegenover collega's. Feitelijke informatie is in discussies waar emoties hoog kunnen oplopen (discours gaat diep en raakt de identiteit van personen) erg waardevol. Recreatiemedewerkers denken met de omslag naar het vraaggericht werken en het uitvoeren van recreatieve gebiedsanalyses een betere feitelijke basis te kunnen neerzetten.

"Tot die tijd (2007) waren we vaak op het gevoel aan het handelen en nu heb je feiten in handen. Dat maakte ook met name de discussie met ecologen en belangenbehartigers veel sterker. We moeten discussiëren met feiten anders gaan we het niet redden. Dat was voor mij echt een eye-opener."

- Guus Verhorst, Staatsbosbeheer over het proces en rapport Van Zierik tot Zee –

In vroeger tijden was die positie van recreatie ten opzicht van natuur veel sterker. Dit kwam ook doordat er meer ingezet werd op het terreinbeheer, het contact met de beheerders was intensiever.

“In de lijn organisatie werd het aspect recreatie meer als een vanzelfsprekendheid meegenomen in het terreinbeheer. Dat hoorde er gewoon bij en daar was op zich geen discussie over, zoals ik de laatste tijd wel waarneem. Dat recreatie als zodanig meer ter discussie staat dan dat het toen was. Toen werd er gewoon minder ingewikkeld over gedaan. Recreatie hoorde erbij. Altijd wel in de sfeer van je moet er wel goed over nadenken en het kan nadelige gevolgen hebben voor de natuurkwaliteit enzovoort. Dat spanningsveld is er altijd geweest. Het stond steviger op de agenda van Staatsbosbeheer.”

- Jan Blok, Staatsbosbeheer –

De dominantie van het ecocentrisch natuurdiscours betekent voor recreatie een underdog positie in de hele organisatie. Op het hoofdkantoor waar het beleid wordt gemaakt en het geld wordt verdeeld, resulteert de dominantie in beperkte aandacht voor recreatie. In het veld zien we dat het ecocentrisch natuurdiscours ervoor zorgt dat recreatie vanuit een natuurperspectief wordt benaderd. Dit leidt tot situaties waarbij voor natuur wordt gekozen terwijl er een recreatievraag is die de pan uit rijst. Ook signaleren medewerkers recreatie dat vaak kansen worden gemist. Er wordt veel uitgekeken naar mogelijkheden voor natuur, maar bij veel medewerkers ontbreekt een ‘sensor’ voor het signaleren van recreatiekansen simpelweg.

6.3 ORGANISATIECULTUUR EN IDENTITEIT

Door de aanwezigheid van de verschillende discoursen en vooral het verschil in beleid en praktijk heeft Staatsbosbeheer als het waren meerdere gezichten gekregen. Eenheid (vooral op het gebied van recreatie) ontbreekt daar waar het juist zichtbaar zou moeten zijn: in het veld. Wat Staatsbosbeheer doet is lang niet voor iedereen duidelijk.

Organisatiecultuur

Zoals in het theoretisch kader van dit onderzoek al werd benadrukt geeft de cultuur van een organisatie vorm aan het sociale verkeer tussen medewerkers en is organisatiecultuur bepalend voor de omgang met derden. Voor een verdere versterking van de positie van Staatsbosbeheer is ook aandacht voor de interne cultuur van belang. De cultuur van de organisatie is meer gericht op ecologische successen dan op zakelijke successen (Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer, 2009) of maatschappelijke successen. Willen we de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer versterken dan is een verandering in de organisatiecultuur nodig. Veranderingen in de organisatiecultuur vinden vaak niet zonder slag of stoot plaats. Werknemers willen oude bindingen vaak maar moeilijk loslaten of hebben moeite met het omarmen van een ‘nieuwe’ organisatiecultuur (Bos, 2007). Bij Staatsbosbeheer is de situatie zo nodig nog complexer, er is namelijk sprake van twee organisatieculturen. Dit kwam ook al naar voren in de discoursanalyse, er is een verschil tussen beleid (corporate culture) en het veld (workplace culture).

Het is zaak dat er een organisatiecultuur ontstaat en dat beleid weerspiegeld wordt in het veld. Daarvoor is een gedeeld begrippenkader van belang en moet iedereen binnen Staatsbosbeheer aan kunnen geven waar Staatsbosbeheer voor staat (het liefst aan de hand van een paar voorbeelden).

Natuurbehoud en -ontwikkeling is onderdeel van de levensfilosofie van veel medewerkers van Staatsbosbeheer. De veranderingen die nodig zouden zijn om de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer te versterken gaat verder dan een culturomslag. De identiteit van de medewerkers en de organisatie wordt aangeraakt.

Identiteit

Identiteit beïnvloedt alles binnen de organisatie en daarbuiten en is herkenbaar in naam, missie, visie en kerntaken. Het gaat om het hart en de ziel van de organisatie. Een organisatie die niet alleen zegt wat ie

doet, maar ook doet wat ie zegt beschikt over een sterke identiteit. Bij Staatsbosbeheer lijkt er op het gebied van recreatie een verschil te zijn tussen papier en werkelijkheid. Identiteit ontwikkelt zich door de tijd en onder invloed van (en interactie met) de omgeving van de organisatie. Volgens Giddens (1984) kan identiteit zowel beperkend als faciliterend zijn. Maar wat is identiteit nu eigenlijk? Identiteit is de kern die doorwerkt in alles wat een persoon of in dit geval organisatie aan gaat. Het gaat dan om vragen als: Wie zijn we? Wat willen we? Wat kunnen we?

Identiteit beïnvloedt alles binnen de organisatie, maar ook erbuiten. Volgens Vries (2007) gaat het bij identiteit ook om het wij-gevoel. Hoewel binnen Staatsbosbeheer wel degelijk het wij-staatsbosbeheer gevoel aanwezig is, ontbreekt het aan eenheid in het veld. Staatsbosbeheer is bij veel Nederlanders bekend.

“Tegelijkertijd is er die basale bekendheid van Staatsbosbeheer, die is gewoon overal iedere Nederlander die kent Staatsbosbeheer. En juist de meer actieve zichtbaarheid, dat zit um in de menskracht, en daar zie je dat de menskracht direct een beperkende factor is, want ze kunnen nauwelijks nog meer boswachters rond hebben lopen en die doen al hun stinkende best.”

- Theo de Bruin, Staatsbosbeheer -

Onduidelijkheid over de vraag waar de organisatie voor staat doet weinig goeds voor het imago van Staatsbosbeheer. Dat zie je ook terug in de samenwerking met andere organisaties. Men vraagt zich af wat van Staatsbosbeheer kan worden verwacht. Dit heeft ook te maken met de wisselende rol (participerend dan weer leidend) die Staatsbosbeheer zich toebedeelt.

“Verder staat in bijna alle dingen die we hebben geschreven gewoon samenwerking zoeken en zorgen dat de verbinding tussen thuis en natuurgebied gerealiseerd wordt. Dat daar waar in de directe leefomgeving gewoon onvoldoende recreatiemogelijkheden zijn, heel basaal gewoon toegankelijkheid van het buitengebied geregeld wordt. Dat ben je dus met een hele andere agenda bezig dan wat in feite Staatsbosbeheer is.”

– Theo de Bruin, Staatsbosbeheer -

Maar wat is Staatsbosbeheer dan in feite? Staatsbosbeheer is een terreinbeherende organisatie met hart voor natuur en mens. Als het gaat om de identiteit van Staatsbosbeheer in relatie tot de positie van recreatie dan gaat het niet zozeer om de betekenis van recreatie, maar om de vraag hoever Staatsbosbeheer wil en kan gaan in het aanbieden van voorzieningen en de rol die Staatsbosbeheer wil spelen in processen die recreatie beogen te bevorderen. De vraag is dan hoe ver moet je gaan? Waar houdt de rol van Staatsbosbeheer ten opzichte van het bieden van recreatie op en waar begint de rol van andere organisaties.

“...Dat is een kern discussie die denk ik voor elke organisatie geldt of het nou een recreatieschap een natuurorganisatie of landbouw organisatie is. Dat je ook met elkaar die rollen overeenkomt. Je kan er dus voor kiezen De Landschappen, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten zijn echt de natuurontwikkelaars en beheerders, die gaan voor specialistische natuurontwikkeling. De schappen die zorgen dat er plat gerecreëerd kan worden, dat er een fietspaadje en dat soort dingen zijn. ... Als je zo’n hoofdlijn met elkaar afspreekt dan kun je ook breder naar een gebied kijken en zeggen kijk Staatsbosbeheer gaat dat doen in dit gebied en dat gaat om die hectares en het recreatieschap pakt die strook gaat dat doen en dan kun je dus krijgen dat een hoogwaardig bosgebied een strook heeft dat door het schap beheerd wordt omdat daar de stedeling met zijn voetjes in het water wil zitten. Dus hoe ver moet je gaan? Je moet zover gaan als de eigenheid van je organisatie en de missie van je organisatie toe laat. En als het daar overheen gaat

moet je partners zoeken die dat over kunnen nemen.”

- Janneke Kuysters, Leisure Result –

Wie is Staatsbosbeheer? En waar staan we voor? Lijken onnodige vragen als we kijken naar de missie en visie van Staatsbosbeheer. Een kijkje binnen de organisatie op basis van discoursanalyse laat echter andere signalen zien. Wat er wordt gekozen is niet de hoofdzaak. Waar het om gaat is het scheppen van duidelijkheid binnen en buiten de organisatie.

6.4 HET GEZICHT VAN STAATSBOSBEHEER

Het werk van Staatsbosbeheer wordt veelvuldig bediscussieerd en dat is ook altijd zo geweest. Intern gaat het over het leggen van accenten en zien we dat beleid voortkomt uit een krachtenveld van de belangrijkste praktijken onder invloed van de maatschappij. Het lijkt soms wel of iedereen, ook de Nederlandse burger, een mening heeft over Staatsbosbeheer.

“De eens zo vanzelfsprekende expertise van Staatsbosbeheer staat op veel punten ter discussie. Bij regionale overheden en regionale organisaties wordt de kennis en ervaring van Staatsbosbeheer gewaardeerd, maar wordt een helder gezicht van Staatsbosbeheer gemist.” (Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer, 2009)

De rol van Staatsbosbeheer zou (in regionale processen) helderder kunnen worden gedefinieerd. Naast opinies van evaluatiecommissies wordt Staatsbosbeheer ook veelvuldig bediscussieerd door de Nederlandse bevolking. Zeker de afgelopen maanden is Staatsbosbeheer volop (positief en negatief) in het nieuws. In een presentatie van Motivaction bij Staatsbosbeheer, gehouden in april 2010, komt duidelijk naar voren dat Staatsbosbeheer bekend is bij de Nederlandse bevolking (88% kent Staatsbosbeheer). De steun en het imago van Staatsbosbeheer wordt door 56% van de Nederlanders onderschreven. Als rapportcijfer krijgt Staatsbosbeheer een 6.6. Met dit cijfer is Staatsbosbeheer de beste van de klas (van terreinbeheerders). De vraag is echter of dat hoogste cijfer een reden is om achterover te leunen. Het lijkt er op dat het werk van terreinbeherende organisaties als Staatsbosbeheer steeds meer onder druk komt te staan.

**“Wij zijn er voor het Pimpernelblauwtje
én de recreant”**

(Berndsen en Verhorst in Heijningen, 2010)

Uit de eerder gepresenteerde discourses bleek al dat binnen Staatsbosbeheer verschillend gedacht wordt over recreatie en vooral over de plaats die recreatie binnen de organisatie zou moeten innemen. Er zijn als het ware verschillende verhalen over recreatie die naast elkaar bestaan. Naar buiten toe lijkt dit echter, in eerste instantie, niet het geval. Bij Staatsbosbeheer is er veel vrijheid voor medewerkers. Dit zorgt voor het ontbreken van een duidelijke lijn naar buiten. Wat op papier staat en wat in het veld te zien is zijn in veel gevallen twee verschillende dingen. Er is een gat tussen wat Staatsbosbeheer landelijk zegt en wat wordt waargemaakt. We kunnen de ambities niet waar maken. Er is een gebrek aan tijd, geld en vooral mankracht.

6.4.1 RELATIE MET MINISTERIE LNV

Om haar takenpakket uit te voeren heeft een organisatie als Staatsbosbeheer co-actoren (intern en extern) en rekvisieten nodig. Voor Staatsbosbeheer blijft het Ministerie van LNV een van de, zo niet de,

belangrijkste co-actor. De relatie van Staatsbosbeheer met het ministerie van LNV omvat onder meer het vaststellen van een jaarlijks budget waarvoor een aantal taken dient te worden uitgevoerd. Deze en andere relaties tussen Ministerie en Staatsbosbeheer sluiten aan bij Giddens' idee dat macht in belangrijke mate bepaald wordt door de beschikking die men heeft over resources.

Beleidsdocumenten zijn duidelijk over de taak die Staatsbosbeheer op het gebied van recreatie dient te vervullen, namelijk:

“Het bevorderen van recreatie in zoveel mogelijk gebieden van Staatsbosbeheer” (Staatsbosbeheer 2004: omslag).

Deze taak is echter voor meerdere interpretaties vatbaar, want hebben we het hier over natuurgerichte recreatie of over recreatie in al haar facetten (van natuurwandelingen tot het aanbieden van voorzieningen voor intensieve recreatie). Er ligt een opdracht van het ministerie van LNV om recreatiemogelijkheden te bieden. In Staatsbosbeheer (2004) wordt benadrukt dat er moet worden ingespeeld op de wensen van de recreant.

“Als grootste beheerder van natuurgebieden in Nederland heeft Staatsbosbeheer een belangrijk aandeel in het aanbod aan recreatiemogelijkheden in de natuur. Wij zien het als onze maatschappelijke verantwoordelijkheid recreatiemogelijkheden te bieden die aansluiten bij de wensen van het publiek” (Staatsbosbeheer 2004: 5).

Recreatiebeleid bij Staatsbosbeheer wordt gedreven door de ideeën van de rijksoverheid zoals onder meer omschreven in de Agenda Vitaal Platteland (2004: 45):

“Er is ... een groot tekort aan voldoende recreatie- en ontspanningsmogelijkheden dicht bij huis en de voorzieningen die er zijn, zijn niet voldoende aangepast aan de eisen en behoeften van deze tijd en aan de diversiteit aan gebruikersgroepen.”

In opdracht van het ministerie van LNV zijn de prioritaire gebieden voor de ontwikkeling van recreatiemogelijkheden aangewezen. Het rijk stelt in haar beleid over recreatie dat de groepen kinderen, ouderen, gehandicapten, allochtonen en de stedelijke bevolking extra aandacht verdienen. Deze zienswijze is weerspiegeld in de recreatievisie van Staatsbosbeheer, voor de overheid een van de instrumenten om recreatie in de groene omgeving aan te pakken.

Op zich is de relatie met LNV zeker niet slecht. Echter het beperkt Staatsbosbeheer in de ontwikkeling van organisatie en identiteit. LNV is niet langer de beschermheer maar nog wel opdrachtgever. Invloeden vanuit de politiek schaden regelmatig het werk van Staatsbosbeheer. Het bekendste voorbeeld is wel de Oostvaardersplassen waar het uitvoeren van het uitgezette beleid door de politiek (onder druk van de maatschappij) jaar na jaar wordt ondermijnd.

6.4.2 SAMENWERKING MET ANDERE ORGANISATIES

De afgelopen jaren is gezocht naar een aanpak om vraaggericht werken handen en voeten te geven. Samenwerking staat daarin centraal.

“Je kunt je als organisatie niet terugtrekken in je eigen gebied; we kijken ook naar het aanbod van anderen. We willen graag samenwerken met andere natuurbeheerders, zoals Natuurmonumenten en De Landschappen, maar ook met provincies, gemeenten, agrariërs en recreatieondernemers. Voorheen werd Staatsbosbeheer door andere partijen vaak gezien als aanbodsgerichte organisatie die zelf wel bepaalde waar wat goed was. Maar we vinden elkaar steeds vaker in het vraaggericht werken. We worden partners

in een gebied, want iedereen ziet dat deze werkwijze en keuzes nodig zijn om kwaliteit te leveren.”

- Guus Verhorst, Staatsbosbeheer (in Heijningen, 2010) -

Staatsbosbeheer is bezig met een burenoffensief zoals Verhorst het noemt. De boodschap is wij zijn Staatsbosbeheer en we hebben een aantal regels, maar ook vooral veel te bieden. Veel partijen hebben middels samenwerkingsverbanden op het gebied van recreatie een beter beeld van Staatsbosbeheer gekregen.

6.5 KANSEN EN BEPERKINGEN VOOR DE TOEKOMST

Recreatie bij Staatsbosbeheer bevindt zich op een kruispunt van wegen. Het in ontwikkeling zijnde vraaggericht recreatiediscours is sterk en heeft de potentie gedeeld te gaan worden binnen de organisatie. Alleen wanneer alle medewerkers het recreatieverhaal kennen en dat ook delen kunnen stappen gezet worden in de richting van een beter beeld naar buiten.

“Ik hoop het mee te maken dat de discussie binnen Staatsbosbeheer in ieder geval weer wat opener wordt, wat minder met kramp zeg maar. Ik vind, er wordt teveel gesproken met tegenstellingen tussen functies. Tegenstellingen zijn er maar ik constateer tegelijkertijd dat we in de uitvoering van het terreinbeheer de functie natuur en recreatie, want dat is dan vaak de tegenstelling dan, tot op grote hoogte met hoge kwaliteitsniveau aan beide kanten realiseren in samenhang. En dan denk ik waar hebben we het over? Laten we dat ook in alle nuchterheid vaststellen.”

– Jan Blok, Staatsbosbeheer –

Is het dan allemaal zo erg? Nee dat is het zeker niet. Veel Nederlanders waarderen het werk van Staatsbosbeheer en op het gebied van recreatie heeft Staatsbosbeheer ontzettend veel te bieden. Voor de langere termijn constateer ik echter dat er veel wordt gebouwd op successen uit het verleden. Terwijl er juist moet worden gewerkt aan het hier en nu. Wat dat betreft is de omslag naar het vraaggerichte omgang met recreatie een goede dat wordt ook door verschillende medewerkers beaamd. De keuzes die je zal moeten maken voor recreatie zullen altijd een afweging zijn van vraag en aanbod. De vraag is wel waar moet je als expert (ervaren terreinbeheerder) de grenzen leggen.

“Dan kom je bijna bij een filosofisch theoretische discussie uit. Wat moet nou leidend zijn. Het prachtige aanbod wat Staatsbosbeheer heeft wat op zichzelf gewoon een vraag oproept? Of moet je je helemaal naar de vraag richten? Vaak kom je ergens in het midden uit. Want natuur trekt niet iedereen aan, dat kan niet. En tegelijkertijd heb je als Staatsbosbeheer de plicht om iedereen te bedienen dat is je maatschappelijke positie, maar van de andere kant weet je gewoon die ruige natuur is niet voor iedereen weggelegd. Niet iedereen snapt dat of vind het mooi. En daarin moet je dus wel keuzes maken.” - Theo de Bruin, Staatsbosbeheer -

Als terreinbeheerder is de essentie van het werk nog steeds het natuurbeheer, natuurlijk kan die natuur beleefbaar worden gemaakt. Het is zaak om eens goed te reflecteren op dat waar je krachten liggen en daar waar je kwetsbaar bent. Een stap terug naar de basis kan wel eens heel belangrijk gaan blijken voor de toekomst van de organisatie.

“Ik denk aan de ene kant dat je als natuurorganisatie gespecialiseerd bent in natuurontwikkeling en beheer, dat is je corebusiness, dat moet je goed blijven kunnen, daar zitten soms keuzes in die je moet maken die niet helemaal in lijn liggen met de consumentenvraag, zoals gebieden die nat en dras moeten worden. ...Je moet dat doen waar je goed in bent en waar ook de kennis in je organisatie zit, wat in de genen zit.”

- Janneke Kuysters, Leisure Result –

Wanneer Staatsbosbeheer de huidige kerntaken wil uitvoeren op het niveau waarop ze in het formele beleid zijn geformuleerd dan lijkt een cultuurverandering binnen de organisatie noodzakelijk. Net als de voorliefde voor natuur moet ook recreatie in de genen van 'de staatsbosbeheerder' gaan zitten. Recreatie moet onderdeel worden van het denkpatroon van alle medewerkers. Om dit te bereiken moet recreatie worden uitgedragen in daden, wat recreatie bij Staatsbosbeheer inhoudt moet zichtbaar en vooral tastbaar worden voor alle medewerkers.

6.6 BESLUIT

In dit hoofdstuk is beargumenteerd dat het *ecocentrisch natuurdiscours* het dominante discours binnen Staatsbosbeheer is. Geconstateerd werd dat dit gevolgen heeft voor de positie van recreatie en de mogelijkheden om de positie van recreatie te versterken. Om recreatie als onderdeel van Staatsbosbeheer zeker te stellen voor de toekomst is een verandering in organisatiecultuur noodzakelijk. Wat recreatie binnen Staatsbosbeheer betekent zal moeten worden gedragen niet alleen door recreatiemedewerkers, maar ook juist zichtbaar moeten worden gemaakt in het veld. Op de vraag wie is Staatsbosbeheer en wat doet Staatsbosbeheer voor de recreant? Zou iedere 'staatsbosbeheerder' van directeur tot boswachter een eenduidig antwoord moeten kunnen geven.

Staatsbosbeheer positioneert zich als een organisatie die meer doet dan alleen het beheren en ontwikkelen van natuurgebieden, een organisatie die ruimte biedt voor recreatie en landschap. Ook de discourses geven in eerste instantie dit beeld. Wanneer men echter kijkt naar het krachtenveld dan valt op dat er geen gelijkwaardige verdeling binnen de organisatie is. Dus is er 'a place for everything' in potentie en gekeken vanuit het formele beleid is dit zeker het geval. Uit dit onderzoek komt echter ook naar voren dat niet 'everything in it's place' is, zeker als het gaat om recreatie. Op dit vlak valt nog een veel winst te boeken.

7 CONCLUSIE EN REFLECTIE

7.1 INLEIDING

In dit onderzoek heb ik gepoogd de onderliggende structuren van het recreatiebeleid en beheer bij Staatsbosbeheer bloot te leggen. Ik heb me afgevraagd:

Welke discourses kunnen binnen Staatsbosbeheer worden onderscheiden?

Wat is het effect van de verschillende bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses op de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer?

In dit hoofdstuk zal ik kort en bondig op deze vragen een antwoord formuleren. Alvorens hiertoe over te gaan zal ik beginnen met een korte puntsgewijze uiteenzetting van de belangrijkste conclusies van dit onderzoek.

7.2 BELANGRIJKSTE CONCLUSIES

- 1 Staatsbosbeheer heeft veel te bieden op het gebied van recreatiemogelijkheden. Vele verschillende vormen van recreatie krijgen in de gebieden van Staatsbosbeheer de ruimte.
- 2 Er is een discussie gaande binnen Staatsbosbeheer over de positie van recreatie. Kritische geluiden vanuit maatschappij en politiek maken het mogelijk (en noodzakelijk) om vraagtekens te zetten bij het huidige beleid.
- 3 Eigenlijk hebben alle 'staatsbosbeheerders' wel een mening over recreatie. Velen zien zichzelf als praktijk deskundige. Dit maakt de positie van de recreatiemedewerkers niet makkelijker. Hun deskundigheid wordt nog al eens in twijfel getrokken en is minder vanzelfsprekend dan die van bijvoorbeeld de ecologen. De kennis over (en het belang van) recreatie is bij veel medewerkers beperkt. Om de doelstellingen voor recreatie te halen en recreatie beter te positioneren binnen de organisatie is het delen van kennis en ook het gebruikte begrippen kader voor recreatie noodzakelijk.
- 4 Er is een verschil tussen formeel beleid en beheerspraktijk. Op papier is Staatsbosbeheer al duidelijk bezig met een vraaggerichte benadering van recreatie. Ook het management positioneert de organisatie naar buiten toe als zodanig. Wanneer men echter papier naast de situatie in het veld houdt, wordt zichtbaar dat er geen duidelijke eenheid is. Dit is voor buitenstaanders verwarrend en bovendien moeilijk uit te leggen. Beheerders en veldmedewerkers kennen veel vrijheden. De lijnorganisatie lijkt niet goed te werken en men beseft dit ook. Een goede top-down sturing in de complexe organisatie ontbreekt. Afspraken met het hoofdkantoor komen traag door in het veld of andersom. Voor een vergroting van de effectiviteit van de organisatie is een versterking van de interne sturing gewenst.
- 5 De ambities zijn in veel gevallen en zeker ook voor recreatie groter dan het beschikbare geld en de mankracht kan realiseren. Het ministerie van LNV stelt hoge eisen aan Staatsbosbeheer en met name aan de vermaatschappelijking van de organisatie. In plaats van het beschikbaar stellen van meer middelen om de opdracht tot vermaatschappelijking goed uit te voeren wordt er juist op het budget gekort.
- 6 De machtspositie en bekendheid van Staatsbosbeheer is vrij groot. Staatsbosbeheer heeft altijd veel geloofwaardigheid gehad en beschikte over veel kennis. Het waarmaken van een voortrekkersrol op eigenlijk alle hoofdtaken van de organisatie is in de huidige organisatiecultuur vrijwel onmogelijk. Die ambitie is er echter nog steeds, vooral ook voor recreatie. Er zullen door Staatsbosbeheer een keuze moeten worden gemaakt: kiezen voor een andere rol of meer investeren in recreatie (medewerkers).

7.3 DE BETEKENIS VAN DISCOURSEN VOOR RECREATIE

In dit onderzoek zijn drie discourses onderscheiden: het *ecocentrisch natuurdiscours*, het *waardevolle landschapsdiscours* en het *vraaggerichte recreatiediscours*. De positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer wordt bepaald door het krachtenveld dat tussen deze discourses bestaat.

De ontwikkeling van recreatie bij Staatsbosbeheer wordt door de aanwezigheid van verschillende discourses beperkt. Het *ecocentrisch natuurdiscours* is dominant en wordt door velen gedragen. De veranderaars in de organisatie, diegenen die sterk worden beïnvloed door een ander discours, hebben het moeilijk om tegen de stroom in te worstelen. Als gevolg van de aanwezige discourses worden kansen op het gebied van recreatie gemist. Buiten de gebaande paden denken wordt maar weinig gedaan. De creativiteit heeft vaak te leiden onder de grote werkdruk. Het zelf oppakken van ontwikkelingen zoals Staatsbosbeheer dat eens veel deed, is er nu in veel gevallen niet meer bij. In plaats daarvan worden veel opdrachten uitbesteed aan derden. Loslaten wordt echter door velen moeilijk gevonden. Dit resulteert in discussies over de positie die Staatsbosbeheer in de samenwerking met andere organisaties (op het gebied van recreatie) zou moeten innemen.

Op het hoofdkantoor waar het beleid wordt gemaakt en het geld wordt verdeeld, resulteert de dominantie door het *ecocentrisch natuurdiscours* in beperkte aandacht voor recreatie. In het veld zien we dat het *ecocentrisch natuurdiscours* ervoor zorgt dat recreatie vanuit een natuurspectief wordt benaderd. Dit leidt tot situaties waarbij voor recreatie vaak kansen worden gemist. Er wordt veel uitgekeken naar mogelijkheden voor natuur, maar bij veel medewerkers ontbreekt een 'sensor' voor het signaleren van recreatiekansen simpelweg.

Doel van dit onderzoek is bewustwording. Dit onderzoek poogt met behulp van discoursanalyse mensen aan het denken te zetten. Een nieuwe verschuiving in de praktijken, met als gevolg een verandering in de discourses, lijkt op handen maar daarvoor is wel een verandering in de organisatiecultuur nodig.

7.4 AANBEVELINGEN

Er wordt binnen Staatsbosbeheer nog veel zelfstandig geopereerd een meer interdisciplinaire aanpak is wenselijk. Een interdisciplinaire aanpak en integratie van kennis maken pas kans van slagen wanneer iedereen van een gedeeld begrippenkader uitgaat. Op het gebied van recreatie heb ik de afgelopen maanden ervaren dat dit niet het geval is. Vooral op het hoofdkantoor is er frictie door conflicterende belangen. Er moet gezocht worden naar een balans tussen de verschillende taken van Staatsbosbeheer die zichtbaar is daar waar het telt, in het veld.

Staatsbosbeheer is een terreinbeherende organisatie met hart voor natuur en mens. Als het gaat om de identiteit van Staatsbosbeheer in relatie tot de positie van recreatie dan gaat het niet zozeer om de betekenis van recreatie, maar om de vraag hoever Staatsbosbeheer wil en kan gaan in het aanbieden van voorzieningen en de rol die Staatsbosbeheer wil spelen in processen die recreatie beogen te bevorderen. Wie is Staatsbosbeheer? En waar staan we voor? Lijken onnodige vragen als we kijken naar de missie en visie van Staatsbosbeheer. Een kijkje binnen de organisatie op basis van discoursanalyse laat echter andere signalen zien. Wat er wordt gekozen is niet de hoofdzaak. Waar het om gaat is het scheppen van duidelijkheid binnen en buiten de organisatie.

Wanneer Staatsbosbeheer de huidige kerntaken wil uitvoeren op het niveau waarop ze in het formele beleid zijn geformuleerd dan lijkt een cultuurverandering binnen de organisatie noodzakelijk. Net als de voorliefde voor natuur moet ook recreatie in de genen van 'de staatsbosbeheerder' gaan zitten. Recreatie

moet onderdeel worden van het denkpatroon van alle medewerkers. Om dit te bereiken moet recreatie worden uitgedragen in daden, wat recreatie bij Staatsbosbeheer inhoudt moet zichtbaar en vooral tastbaar worden voor alle medewerkers.

Als terreinbeheerder is de essentie van het werk nog steeds het natuurbeheer, natuurlijk kan die natuur beleefbaar worden gemaakt. Het is zaak om eens goed te reflecteren op dat waar je krachten liggen en daar waar je kwetsbaar bent. Een stap terug naar de basis kan wel eens heel belangrijk gaan blijken voor de toekomst van de organisatie.

Om haar maatschappelijke rol beter te kunnen waarmaken is een duidelijker positie voor recreatie bij Staatsbosbeheer gewenst. Er is daarvoor meer ruimte, geld en flexibiliteit nodig. De middelen die Staatsbosbeheer heeft voor recreatie zijn beperkt. Veel geld gaat zitten in het beheren en aanleggen van recreatievoorzieningen (o.a. paden, bebording, bankjes, informatieborden). Om meer aansluiting te creëren tussen de recreatieafdeling en beheerders in het veld is meer mankracht nodig. Op dit moment kunnen recreatiemedewerkers te weinig in het veld zijn, daar waar ze juist het verschil kunnen maken. Management en recreatiecluster zijn het er over eens dat wanneer het initiatief niet vanuit de recreatiemedewerkers komt, ontwikkelingen in de recreatiepoot maar nauwelijks van de grond komen. Het management geeft aan dat de recreatiemedewerkers meer druk moeten uitoefenen naar boven. Werken aan het bewust maken van collega's van de gevolgen van de huidige positionering van recreatie binnen de organisatie lijkt echter een effectiever middel.

7.5 REFLECTIE

Welke theoretische benadering ook wordt gekozen er zijn altijd tekortkomingen. Discoursen zijn ten behoeve van dit onderzoek gedefinieerd als raamwerken; een discours is een geheel van ideeën en denkbeelden op basis waarvan in praktijken wordt gehandeld. Zoals in het theoretisch kader naar voren kwam bestaan er meerdere definities van discours. De onderzoeker kiest voor een definitie van discours. Afhankelijk van het analyiseniveau wordt gekozen voor een bepaalde methodologie. Dit betekent dat in theorie wanneer iemand anders een discoursanalyse zal uitvoeren met het zelfde onderwerp dit toch altijd weer tot enkele (kleinere) verschillen in de resultaten kan leiden. Het betekent echter niet dat discoursen willekeurig kunnen worden aangewezen. Interpretaties zijn afhankelijk van de context waarin ze worden geopperd en hoewel deze meerdere interpretaties mogelijk maakt zijn deze niet allemaal toegestaan of interessant.

Natuurlijk zijn er kritische kanttekening bij dit onderzoek te zetten. Zo is al aanbevolen verder onderzoek te doen naar de onderscheiden discoursen. Dit onderzoek is uitgevoerd vanuit het recreatie perspectief het houden van interviews in de volledige breedte en lengte van de organisatie kan zorgen voor een veel vollediger beeld.

Misschien is een succesvolle wetenschappelijke beschrijving er een die het verhaal vertelt dat veel mensen ervaren hebben, maar nog niet geuit. Het gaat om de aha! Ervaring. De geïnterviewden beaamden de behoefte hieraan binnen Staatsbosbeheer. Het is tijd voor een wake-up call is de gedeelde mening.

EPILOOG: RECREATIEVE GEBIEDSANALYSES ALS METAFOOR

INLEIDING

Sinds 2007 is Staatsbosbeheer aan het ‘experimenteren’ met zogenaamde recreatieve gebiedsanalyses. Doel van deze analyses is om een betere afstemming tussen recreatieve vraag en aanbod in een gebied⁶ te realiseren. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de eigen natuurgebieden maar gaat men in gesprek met andere natuurbeheerders en recreatieve partijen in de nabije omgeving. De (toekomstige) vraag naar recreatie in dit specifieke gebied is in deze aanpak leidend. De vier ‘recreatieve gebiedsanalyses’ (Schouwen, Eindhoven, Den Bosch en Zuid-Limburg) die Staatsbosbeheer recentelijk heeft laten uitvoeren zijn niet alle op dezelfde wijze gedaan. De redenen hiervoor zijn te herleiden naar o.a. de gegeven opdracht en de diversiteit in de onderzoeksgebieden. Hoewel alle analyses sterke elementen kennen is geen van de analyses geheel bevredigend en/of gebruiksgeschikt.

Tijdens dit onderzoek is inzicht verkregen in aspecten die van belang zijn bij de uitvoering van recreatieve gebiedsanalyses en hoe hier in de toekomst (beter) mee omgegaan kan worden. Dit is een direct gevolg van de richting waarin dit onderzoek zich gedurende de loop van het onderzoek heeft ontwikkeld. Ik wil aantonen dat de discussies die nu worden gevoerd over de ontwikkeling van recreatieonderzoek en de positionering van Staatsbosbeheer daarin een gevolg zijn van de bij Staatsbosbeheer aanwezige discourses.

De toekomst spreekt tot ieders verbeelding. Toekomstdenken is meer dan het lineair doortrekken van een gedachte- of ontwikkelingslijn (Dagevos, 1999). Het gaat in het toekomstdenken om een verkenning van de toekomst, om de presentatie van de verschillende mogelijkheden die in het verschiets liggen. Ik richt mij hier op het aanwijzen van drijvende krachten en het uitwerken van denkbare consequenties met als resultaat een genuanceerde visie op de toekomstige ontwikkeling van recreatie en recreatieonderzoek binnen Staatsbosbeheer.

Gedurende dit onderzoek is naar voren gekomen dat de zoektocht die plaats vindt in het kader van de recreatieve gebiedsanalyses gezien kan worden als een indicatie van de geproblematiseerde identiteit van SBB. Dit heeft geresulteerd in een debat over de positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer en de rol die SBB naar buiten toe zou moeten innemen.

SAMEN AAN DE LAT STAAN

Staatsbosbeheer maakt deel uit van een horizontaal netwerk. Geheel zelfstandig opereren is er niet meer bij. De voortrekkers rol die Staatsbosbeheer eens zo prominent had is nu niet altijd meer noodzakelijk voor het doelbereik. Dit is moeilijk voor veel ‘staatsbosbeheerders’, loslaten. Je hoeft niet altijd overal vooraan te staan en alles te beheersen. Die neiging is er, gezien in bijvoorbeeld de case Rotterdam, wel. Dit lijkt ten koste te gaan van de ideeën en mening van andere partijen. Zo kan het zijn dat Staatsbosbeheer haar doel voorbij loopt met de recreatieve gebiedsanalyses die in beginsel een gezamenlijk spel zijn.

⁶ In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de term *gebied* op plaatsen waar men vaak eerder de term *regio* zou toepassen. Dit is een bewuste keuze die voortkomt uit de bij Staatsbosbeheer gebruikte organisatie-indeling in regio's en dient om verwarring te voorkomen.

Het is goed om als organisatie zo nu en dan stil te staan bij de dingen waar men mee bezig is en de doelen waarnaar men werkt waar nodig bij te stellen. Een kleine accentverschuiving kan immers al grote gevolgen hebben, we noemen dit ook wel het butterfly-effect (Dagevos, 1999). Toekomstoriëntatie is steeds vaker onderdeel van strategische verkenning en is meest interessant als een organisatie zich op een kruispunt van wegen bevindt. In dit onderzoek wordt aangenomen dat dit voor Staatsbosbeheer het geval is. Staatsbosbeheer is zoekende naar haar positie in de maatschappij en haar relatie tot die maatschappij. In de discussie over de vermaatschappelijking (Commissie evaluatie Staatsbosbeheer, 2009) van Staatsbosbeheer nemen samenleving gerelateerde thema's als draagvlak, participatie en toegankelijkheid een belangrijke positie in.

EEN GOEDE BASIS IS HET HALVE WERK

Gebiedsanalyse als aanleiding voor verbetering interne sturing. Gebiedsanalyse is alleen goed te doen met goede input materiaal die je analyse kan onderbouwen zoals monitoringscijfers. De monitoringen zijn nu nog niet ingespeeld op de gebiedsanalyses.

“Recreatiemonitoring moet gelijk met de analyses worden uitgezet, nu is er nog een zwakke feiten basis bij de analyses. Er is weinig of verouderd cijfermateriaal beschikbaar.”

– Guus Verhorst, Staatsbosbeheer -

Zoals in de discoursanalyse werd geconstateerd komen recreatiemedewerkers te weinig in het veld. Oorzaak hiervoor is een beperkte capaciteit, men wil wel maar kan niet. Hier wordt een kans gemist, bij de uitvoering van recreatieve gebiedsanalyses is veel kennis van het veld nodig. Met beleidsanalyses en cijfers alleen kom je er niet. De kennis van bijvoorbeeld boswachters dient vervlochten te worden in de informatie.

PROCESMATIGE AANPAK

Een ontwikkeling die deels samenhangt met de veranderende recreatieve vragen, is het steeds belangrijker worden van het proces. Deze procescomponent komt tot uiting in het groeiende aantal betrokken actoren, inclusief burgers, en de ontwikkeling van zogenaamde procesmatige instrumenten. We willen resultaten, liever gisteren dan vandaag. Proces kost tijd, tijd die we vaak niet willen nemen. Het besef dat nu de tijd nemen later tijdwinst kan betekenen lijkt er bij Staatsbosbeheer nog niet te zijn.

Procesmatige vragen hebben vooral betrekking op het vergroten van het draagvlak van de oplossingen: hoe kunnen de relevante actoren worden geïdentificeerd en hoe kunnen ze het beste bij het proces worden betrokken. Hierbij gaat het om de vraag hoe het proces van analyseren, concluderen en presenteren zodanig kan worden vormgegeven, dat de analyseresultaten worden geaccepteerd, ook in een bestuurlijk complexe omgeving. Meestentijds krijgt dit vorm door partijen op enigerlei wijze te betrekken bij het analyseren, concluderen en presenteren.

Er is sprake van een complexe context wanneer er veel actoren met divergerende belangen een rol spelen in de besluitvorming. Wanneer dit het geval is, betekent dit vrijwel altijd dat ook een groot aantal onderwerpen in de besluitvorming een rol speelt. Iedere speler zal immers zijn of haar eigen onderwerpen in het besluitvormingsproces een rol trachten te geven.

Complexiteit heeft ook een temporale dimensie. Naarmate de doorlooptijd van een besluitvormingsproces langer is, is de kans aanwezig dat partijen van opvatting veranderen, dat zij nieuwe onderwerpen inbrengen, of dat er zelfs nieuwe partijen aan de besluitvorming deel gaan nemen. Dit alles kan weer leiden tot verhoging van de complexiteit.

Het proces van de gebiedsanalyses zal even belangrijk moeten worden als het bereiken van het uiteindelijke resultaat. Een rapport met uitvoeringsplan.

NETWERKANALYSE ALS HULPMIDDEL

Ten behoeve van het uitvoeren van een recreatieve gebiedsanalyse, om zicht te krijgen op de verwachte rol van actoren gedurende het proces kan gebruik gemaakt worden van een zogenaamde netwerkanalyse. De netwerkanalyse geeft zicht op de opbouw van een netwerk rond een bepaald initiatief. Door te kijken door deze lens, krijg je zicht op:

- Het project, waar het om gaat en wie er aan de basis stond, de initiatiefnemer(s)
- Wie in welke mate betrokken is en wanneer zij zijn toegetreden tot het netwerk.
- Wie zijn de schakels in het netwerk
- Wie zijn (tijdelijke) partners

Actoren (er wordt in de literatuur ook wel gesproken van ‘stakeholders’) die deel uit maken van het netwerk kunnen individuen zijn of organisaties. Bij de recreatieve gebiedsanalyses komen actoren naar voren in beide hoedanigheden, zij zijn grofweg in te delen in drie groepen de bestuurders (o.a provincie en gemeenten), de terreineigenaren en beheerders (o.a. terreinbeherende instanties en particuliere eigenaren) en tot slot de gebruikers (recreanten).

De veranderdriehoek

Binnen een netwerk kunnen we verschillende ‘soorten’ actoren onderscheiden. De veranderdriehoek geeft inzicht in de diverse rollen die mensen kunnen innemen in een proces. Het maakt onderscheid tussen veranderaars, ordebewaarders en overlevers (zie Box 1).

Box 1: Rollen van actoren in de veranderdriehoek theorie

Zaalmink et al. (2007) onderscheiden de volgende rollen:

“Veranderaars zijn mensen die als eerste andere kansen zien en daarom willen afwijken van bestaande patronen om nieuwe richtingen in te gaan.

De ordebewaarders voelen zich verantwoordelijk voor de bestaande structuur. Een verandering vraagt om aanpassing van die structuur. Bovendien is niet elke verandering een verbetering. Voor de stabiliteit in een netwerk is het nodig om ordebewaarders te hebben die bijvoorbeeld nagaan of de veiligheid van het netwerk niet in gevaar komt.

Bij de overlevers gaat de aandacht in de eerste plaats uit naar de eigen positie en veiligheid. Als het daarvoor nodig is om zich voor te doen als ordebewaarder, of zelfs veranderaar dan doen zij dat. Deze rol is doorgaans moeilijk bespreekbaar. Soms zijn mensen zich niet eens bewust dat dit hun dominante rol is. Daarom schiet communicatie tekort als er te veel overlevers zijn in een netwerk. De rol van overlever is legitiem. Wie zijn eigen identiteit niet beschermt, kan ook niets voor een ander betekenen.”

DE ROL VAN STAATSBOSBEHEER

Wanneer er sprake is van veel bestuurlijke complexiteit, zal de sturende actor (bijv. een provincie, een gemeente) een meer procesmatige rol hebben. De actor regisseert de samenwerking tussen de partijen.

In een eenvoudige context kan een actor sterk inhoudelijk sturen en het gedrag van partijen dirigeren. Overigens: een procesmatige rol hoeft niet perse aan de sturende actor te worden toegekend, het is ook mogelijk dat de sturende actor een derde partij vraagt om de rol van regisseur op zich te nemen. Dit is de wijze waarop Staatsbosbeheer tot nu toe omgaat met de recreatieve gebiedsanalyses. Bovendien betekent een procesmatige en regisserende rol niet dat de sturende actor verder geen inhoudelijke belangen meer heeft of geen inhoudelijke rol speelt in het besluitvormingsproces. Indien een actor zichzelf naast een procesmatige rol ook een belangrijke inhoudelijke rol toedicht, kan het verstandig zijn om de procesmatige rol uit te besteden. Een gedeelte van de huidige problemen rond de uitvoering van recreatieve gebiedsanalyses ligt bij de positie die Staatsbosbeheer daar in inneemt. Staatsbosbeheer is gewend in processen een voortrekkers rol te nemen, dit wordt door de omgeving ook gewaardeerd. Echter wat we zien bij de recreatieve gebiedsanalyses tot nu toe is dat een dergelijke leidende positie ook belemmerend kan werken.

BIBLIOGRAFIE

- Berends, H. & F.R. Veeneklaas (2003) *Mensen en natuur – kunnen we die relatie meten?*, Wageningen
- Boer, T.A. de & J.K. van Raffe (2003) *Nieuwe recreatievormen in bos, natuur en landschap*, Wageningen, Alterra-rapport 745
- Boer, T.A. de & J.K. Raffe (2004) *Recreatieplanning en –monitoring in bos en natuur*, Wageningen, Alterra-rapport 1050
- Bolhuis, S. (2006) *Etienne Wenger: inspiratie voor lerarenopleiders en onderzoekers van leren en onderwijs*, Velon Tijdschrift voor Lerarenopleiders 27 (2), p. 7-40
- Buis, J. & Verkaik, J. (1999) *Staatsbosbeheer 100 jaar werken aan groen Nederland*, Driebergen, Staatsbosbeheer
- Commissie Evaluatie Staatsbosbeheer (2009) *Ruimte in het bos! Staatsbosbeheer als maatschappelijke organisatie*, Driebergen
- Dagevos, Dr. J.C. (1999) *Zoeken naar de toekomst: Een beknopte handleiding*, Den Haag: LEI
- Dienst Landelijk Gebied (2007) *Inspiratie en ideeënboek recreatie voor 's-Hertogenbosch*, Tilburg
- Dijck, D. van (2005) *Het asielbeleid van de Europese Unie: een veiligheidskwestie? Een discoursanalytische studie naar de constructie van een gemeenschappelijke asielpcedure in Europa*, Antwerpen
- Directe Groene Ruimte en Recreatie (1997) *Recreatieschets 2020*, Den Haag, Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij
- Gerlings, M. (2009) *Kalden: “Gastheer van de natuur” Recreatieve infrastructuur staat onder druk*, Recreatie & Toerisme
- Giddens, A (1984) *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, Cambridge, Polity Press
- Goossen, C.M. & T.A. de Boer (2006) *Houding en wensen van bewoners ten aanzien van het begrip Nationaal Landschap*, Wageningen, Alterra-rapport 1306
- Goossen, C.M. & T.A. de Boer (2008) *Recreatiemotieven en belevingssferen in een recreatief landschap; Literatuuronderzoek*, Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1692
- Goossen, C.M. & F. Langers (2006) *Recreatie en groen in en om de stad : achtergronddocument bij Natuurbalans*, Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
- Goossen, C.M. & S. de Vries (2005) *Beschrijving recreatie-indicatoren voor de Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland (ME-AVP)*, Wageningen : Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu
- Hajer, M.A. (1995) “Discourse coalitions and the Institutionalisation of Practice: The case of acid rain in Britain”, In: Forester, J. and F. Fischer, *The Argumentative Turn in Policy and Planning*, Durham, Duke University Press, pp. 43-76
- Hajer, M.A. (1995) *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process*, Oxford, Clarendon Press

Hajer, M.A. (2006) *Doing discourse analysis: coalitions, practices, meaning*, In: Brink, M. van den, Metze T, eds., *Words matter in policy and planning: Discourse theory and method in social sciences*. Utrecht: Nederlands Geografische Studies, pp. 65-74

Hajer, M.A. (2010) "Homepage Maarten Hajer: Methods" Beschikbaar via:
http://www.maartenhajer.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=19
(gedownload februari 2010)

Heyde, S (2008) *Recreatiemotieven en belevingssferen in de groene ruimte: Definiering van de motiefdoelgroepen en de vertaling naar belevingssferen en ontwerprichtlijnen*, Melle

Hoogendam, E. (1996) *Het onderzoeken van het recreatief gebruik van bos- en natuurterreinen*, Wageningen

Jennings, G. (2001) *Tourism Research*, Milton

Johnstone, B. (2008) *Discours Analysis*, Malden, Blackwell

Korsten, A.F.A. (2010) *Discoursanalyse: Beleid als ideeënpolitiek en discoursanalyse als hulpmiddel voor het begrijpen van controverses, de beleidsinhoud en beleidsverschuivingen*, beschikbaar via:
<http://www.arnokorsten.nl/PDF/Beleid%20veranderen%20of%20stoppen/Discoursanalyse.pdf>
(gedownload maart 2010)

Kumar, R. (2005) *Research Methodology: a step-by-step guide for beginners*, London, Sage Publications

Leisure Result (2009) *Gebiedsanalyse Eindhoven: Visie ten aanzien van recreatie en toerisme in de regio Eindhoven*, Gouda

Leisure Result (2008) *Naar buiten: de vraag Deel 1 Recreatieanalyse Nationaal Landschap Zuid-Limburg*, Gouda

Leisure Result (2008) *Naar buiten: het antwoord op de vraag Deel2 Recreatieanalyse Nationaal Landschap Zuid-Limburg*, Gouda.

Leisure Result (2007) *Schouwen-Duiveland "Van Zierik tot Zee"*, Gouda

MacKenzie, D., F. Muniesa en L.Siu (2007) *Do Economists Make Markets? On the Performativity of Economics*, Princeton, Princeton University Press

Marwijk, R. van (2009) *These routes are made for walking: understanding the transactions between nature, recreational behaviour and environmental meanings in Dwingelderveld National Park, the Netherlands*, Wageningen

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2006) *Agenda voor een Vitaal Platteland – Meerjarenprogramma Vitaal Platteland 2007-2013*, Den Haag

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2004) *Agenda voor een Vitaal Platteland – Visie inspelen op veranderingen*, Den Haag

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2009) *Genieten van buiten*, Den Haag

- Ploeger, B., K.W. Ypma, F. Langers & B. Elbersen (2000) *Recreatie in Stadslandschappen; De invloed van omgevingskenmerken op de gebiedskeuze voor recreatief fietsen en wandelen*, Wageningen, Alterra-rapport 157
- Raad landelijk gebied (2004) *Ontspannen in het groen: Advies over de wijze waarop overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties kunnen zorgen voor recreatie in de toekomst*, Amersfoort
- Raad landelijk gebied (2005) *Recht op groen: Deel 1 Beleidsadvies*, Amersfoort
- Raad landelijk gebied (2005) *Recht op groen: Deel 2 Analyse*, Amersfoort
- Raad voor het openbaar bestuur (2010) *Vertrouwen in de Democratie*, Den Haag
- Raffe, J.K. van & T.A. de Boer (2003) *Recreatieaanbieders in de groene ruimte*, Wageningen, Alterra-rapport 711
- Roest, E. (2005) *Foutloos, snel en natuurlijk: Een verkenning naar utopieën rond communicatie in adviesliteratuur*, Utrecht
- Schiellerup, P. (?) *Identity and Environmental Governance: Institutional Change in Contemporary British Forestry Policy and Practice*, London, University College
- Schiellerup, P. (2008) "Insider perspectives on institutional change in contemporary British forestry: identity and environmental governance", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26: 1061-1076
- Staatsbosbeheer (2006) *Staatsbosbeheer Meerjarenvisie 2020*, Staatsbosbeheer: Driebergen
- Staatsbosbeheer (2004) *Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk! Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap*, Driebergen
- Staatsbosbeheer (2008) *Zichtbaar beter, beter zichtbaar; Staatsbosbeheer Ondernemingsplan 2008-2011*, Driebergen
- Staatsbosbeheer (2010a) *Jaarstukken 2009*, Staatsbosbeheer: Driebergen
- Staatsbosbeheer (2010b) *Over Staatsbosbeheer*, beschikbaar via: <http://www.staatsbosbeheer.nl/Over%20Staatsbosbeheer.aspx> (gedownload april 2010)
- Veer, M. & M. van Middelkoop (2002) *Mensen en de natuur; Recreatief gebruik van natuur en landschap*, Den Haag
- Vries, C.D. de (2007) *Organisatie-identiteit*, beschikbaar via: <http://www.integrad.nl> (gedownload mei 2010)
- Vries, S. de, Bulens, J., Hoogerwerf, M. & Langers, F. (2005) *Recreatief groen in het Structuurplan Amsterdam "Kiezen voor stedelijkheid"; een confrontatie van vraag en aanbod nu en in de toekomst*, Wageningen, Alterra-rapport 691
- Vries, S. de, M. Hoogerwerf & W.J. de Regt (2003) *Beschrijving van en gevoeligheidsanalyse voor het recreatiemodel AVANAR*, Wageningen: Alterra-rapport 988

Vries, S. de & W. de Regt (2004) *Het recreatieve belang van regioparken voor de toekomst; confrontatie van de vraag naar en het aanbod van recreatiemogelijkheden voor de regio's Rotterdam en Haaglanden*, Wageningen, Alterra-rapport 958

Wenger, E. (1998) *Communities of Practice: Learning, Meaning and Identity*, Cambridge, Cambridge University Press

Wetherell, M., S. Taylor en S.J.Yates (2001) *Discourse as Data: A guide for Analysis*, London, Sage

Wetherell, M., S. Taylor en S.J.Yates (2001) *Discourse as Theory and Practice: A reader*, London, Sage

Wood, L.A. en R.O. Kroger (2000) *Doing Discourse analysis: methods for studying action in talk and text*, Thousand Oaks, Sage Publications

Zaalmink, B.W., Smit, C.T., Wielinga, H.E., Geerling-Eiff, F.A., Hoogerwerf, L. (2007) *Netwerkgereedschap voor vrije actoren: Methoden en technieken voor het succesvol begeleiden van netwerken*, Wageningen, Wageningen UR

BIJLAGE 1 INTERVIEWLIJST

Naam	Organisatie	Datum interview(s)
Guus Verhorst	Staatsbosbeheer, Regio Zuid	6 april 2010
Erik Tuunter	Staatsbosbeheer, Regio West	6 april 2010
Marloes Berndszen	Staatsbosbeheer	9 april 2010 (tevens diverse andere gesprekken gedurende onderzoek)
Janneke Kuysters	Leisure Result	27 april 2010
Theo de Bruin	Staatsbosbeheer, Regio Oost tevens NLRNT	28 april 2010
Jan Blok	Staatbosbeheer	3 mei 2010
Anton van Haperen	Staatsbosbeheer, Regio Zuid	6 mei 2010
Joanie van Esch	DLG Zuid	21 mei 2010

BIJLAGE 2 INTERVIEWSCHEMA (EEN VOORBEELD)

Algemeen

1. Volledige naam
2. Wat is uw huidige baan en kunt u kort beschrijven wat uw functie inhoud?
3. Hoe lang werkt u al bij Staatsbosbeheer?
4. Welke andere banen binnen en buiten Staatsbosbeheer heeft u gehad?

Recreatie bij Staatsbosbeheer

De positie van recreatie binnen Staatsbosbeheer

Trends? Waar gaan we naartoe? vraaggericht werken?

Onderzoeksmethoden voor recreatie

Welke zijn er? Waar wordt allemaal onderzoek naar gedaan?

Recreatieve gebiedsanalyses

Doel? Origine?

Wat zijn de belangrijkste aspecten?

Wat mist u?

Input? Wat zouden de bouwstenen moeten zijn? Zijn die er al?

Positie van Staatsbosbeheer?

Opmerkingen

Zijn er nog dingen die u zou willen opmerken? Heeft u nog vragen?

Sneeuwbal

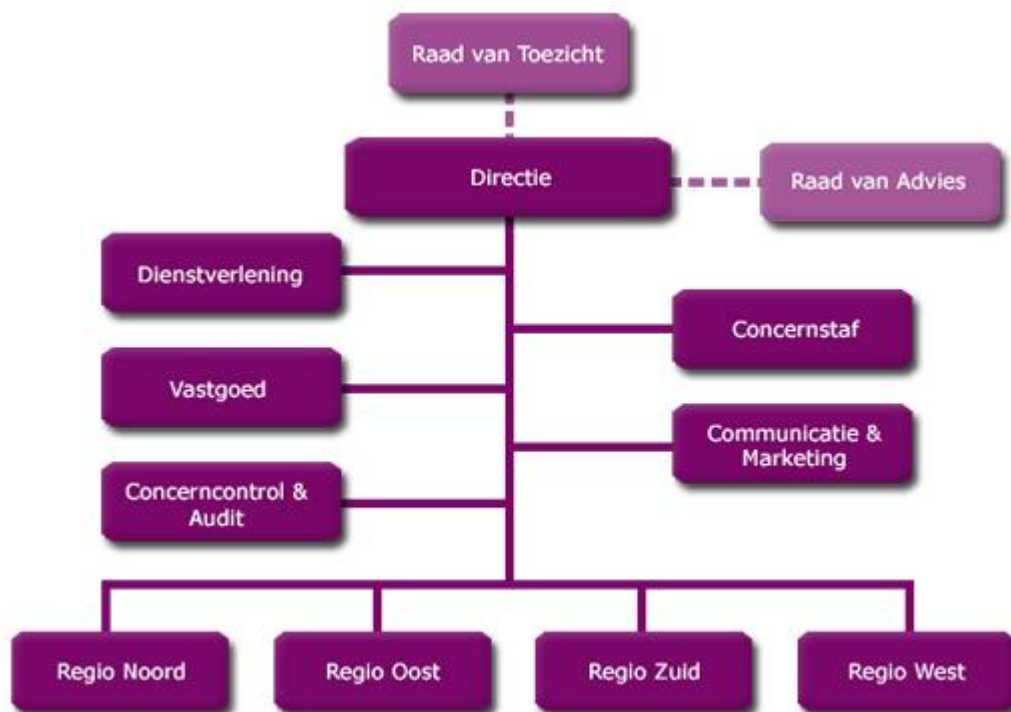
Met wie zou ik volgens u ten behoeve van dit onderzoek verder moeten gaan praten?

BIJLAGE 3 STAPPEN IN EEN DISCOURSANALYSE

Hajer (2006) geeft een set van stappen die een handreiking vormen voor het uitvoeren van een discoursanalyse. De 10 stappen zijn kort beschreven als volgt:

1. Desk research: algemene studie van documenten en posities in een onderzoeksveld.
2. Helikopter interview: interviews met drie of vier actoren ('helikopters') die zijn gekozen vanwege het overzicht dat zij hebben over de onderzoeksomgeving
3. Document analyse: het analyseren van documenten ten behoeve van het structureren van concepten, ideeën en categorieën; distilleren van verhaallijnen, metaforen etc.
4. Interviews met 'key actors': het doel hier is het genereren van meer informatie over oorzaak-gevolg relaties om zo een beter begrip te krijgen van specifieke gebeurtenissen.
5. Zoeken van argumentatie: zoeken naar data die inzicht geeft in de argumenten en de aanleiding daarvoor
6. Analyse voor netwerkpositionering: identificeren van de positie van de verschillende spelers in het veld
7. Identificeren van bepalende gebeurtenissen: om een beter begrip te krijgen van de discursieve dynamiek. Meer detail is nodig voor een sterker inzicht in effecten.
8. Analyse van de situatie waarin bepaalde uitspraken zijn gedaan: Terug naar de data om te kijken of de betekenis van uitspraken te relateren is aan de toenmalige achtergrond.
9. Interpretatie: Het vinden van een discursieve structuur dat dominant was in een bepaald domein in een bepaalde tijd.
10. Tweede bezoek aan 'key actors': als een manier om te controleren of de onderscheiden discoursen zinnig zijn.

BIJLAGE 4 ORGANOGRAM STAATSBOSBEHEER

Bron: Staatsbosbeheer, 2010b